
Kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów oraz inne zabudowania jezuickie i benedyktyńskie w Pułtusku : inwentarze z lat 1781–1882 oraz dokumentacja fotograficzna

Hereditas Monasteriorum 5, 107-161

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów oraz inne zabudowania jezuitckie i benedyktyńskie w Pułtusk (inwentarze z lat 1781–1882 oraz dokumentacja fotograficzna)*

Dzieje kościoła i zabudowań

Kościół pw. św. św. Piotra i Pawła Apostołów w Pułtusk aż dwukrotnie został dotknięty kasatą zgromadzenia zakonnego, do którego należał. Po raz pierwszy nastąpiło to wraz z kasatą zakonu jezuitów w 1773 r., po raz drugi – w 1864 r., kiedy to następcy jezuitów, benedyktyni, zostali wywiezieni z Pułtusk przez Rosjan za udział w powstaniu styczniowym, a ich klasztor definitywnie zamknięto.

Kościół zawdzięcza swoje powstanie jezuitom, którzy zostali sprowadzeni do Pułtusk w 1566 r. przez biskupa płockiego Andrzeja Noskowskiego¹. Rok później rozpoczęto budowę kościoła Świętej Trójcy, która trwała do 1584 r. Świątynia miała wymiary 25 × 11,5 m i stała nieco na zachód od obecnego kościoła, zajmując jednakże większość obszaru dzisiejszego prezbiterium. W drugiej połowie XVII w. stan kościoła znacznie się pogorszył (określono go jako „ruderę”), w związku z czym w 1688 r. z inicjatywy rektora Jana Gołębiewskiego rozpoczęto budowę nowego kościoła pw. św. św. Piotra i Pawła Apostołów.

Kamień węgielny poświęcił biskup sufragan płocki Stanisław Całowański. Z powodu tzw. kurzawki (grunt piaszczysty z dużą ilością wody) pod fundamenty wbito olszowe pale. W 1690 r. ukończono zakrystię, w 1691 kaplicę przy zakrystii, w 1700 położono dach i kupiono dwa ołtarze w Świętej Lipce, a w 1701 zbudowano dwie wieże. Pod prezbiterium nowego kościoła znalazła się stara krypta grobowa kościoła Świętej Trójcy. W 1702 r. ukończono główne roboty budowlane. Pierwszą mszę świętą w kościele odprawił 31 VII 1702 r. bp Ludwik Bartłomiej Zułuski. W kolejnych latach trwały prace nad wyposażeniem kościoła (m.in. w 1704 r. ustawiono balustradę na emporach, w 1706 zbudowano ołtarze

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Scientific work financed by the Ministry of Science and Higher Education under the name of the “National Programme for the Development of Humanities” in the years 2012–2016.

1 Losy zabudowań jezuitckich w Pułtusk przedstawił dokładnie J. PASZENDA, *Budowle jezuitckie w Polsce XVI–XVIII w.*, t. 2, Kraków 2000, s. 336–354. Na jego ustaleniach opieram się, przedstawiając skrótowo losy kościoła do 1773 r.

boczne św. Ignacego, św. Andrzeja i św. Tadeusza oraz ambonę, w 1710 zakupiono kandelabry, dzwonki, kadzielnicę itp). 24.VIII 1718 r. bp Załuski dokonał uroczystego aktu konsekracji świątyni, czego śladem jest dziś bardzo słabo czytelna tablica komemoratywna, niegdyś wmurowana w fasadę kościoła, a po 1945 r. przeniesiona do północnej zakrystii (ryc. 1)². W latach 1720–1764 kontynuowano wyposażanie kościoła, m.in. zbudowano i wyłożono kolejne ołtarze (w tym ołtarz główny w 1753 r.), położono kamienną posadzkę, pobielono ściany wewnętrzne i wytynkowano zewnętrzne³.

Ryc. 1. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, zakrystia północna.
Tablica komemoratywna, 1718 r. Fot. K. WIŚNIEWSKI

2 Tekst na tablicy brzmi następująco: „DOM / Templum hoc insigne / Deus nunquam digne / Societati civium supernorum benign / Excellentissimus Illustrissimus et Reverendissimus Dominus / Ludovicus comes in Załuskie Załuski Dei et Apostolicae Sedis gratia / Episcopus Plocensis / per solennem consecrationem bendixit / sed prius eidem ecclesiae beneficent / has principes turres et triumphalem portam elevavit / Missionem Apostolicam ampliavit / dignum et iustum est / ut post tantos illius sumptus / intra centenos annos sit ad caelum assumptus / Pontifex ex hominibus / Quisquis hoc leges statim discite / quod hanc domum decet Sanctitudo / et Excellentissimum fundatorem perennis manet gratitudo / Deus ei sit copiosa merces et benedictio immense / pro tanta cura huic ecclesiae impensa / In hoc marmore quisquis legis recita assignata pensa / A Reverendo patre Petro Wierzeyski Rectore / qui eloquentiae excellens ore et mentis candore / dignus huius Pontificis favore / Hanc praecautioem ponit pro lectore / ut antequam hins abeat / Ecclesiam adeat / et oret pro Principe benefactor / Anno / qVo pastor et agnVs / peDo pastoraLI portaM reCLVsiT”. W ostatnich dwóch wersach została „zaszyfrowana” data, po zsumowaniu wyróżnionych liter-cyfr otrzymamy rok 1718 (ostatnia litera T ma pogrubioną linię pionową).

3 J. PASZENDA, *Budowle jezuickie*, s. 346–347.

Nowa świątynia, bazylikowa z emporami, z czteroprzęsłowym korpusem, dwuprzęsłowym prezbiterium i dwuwieżową fasadą, została zbudowana na planie prostokąta, frontem skierowana na wschód. Od zachodu stykała się przez przybudówkę z murami miejskimi. W przedłużeniu naw bocznych umieszczono kaplice, a na czterech filarach ołtarze boczne. Kościół pułtusk należy do typu budowli dość rozpowszechnionego w prowincji litewskiej jezuitów, najwięcej podobieństw wykazując z kościołem w Świętej Lipce. Wyróżnia się nietypową grubością ścian zewnętrznych: ściany podłużne liczą zaledwie 60 cm, z kolei grubość ścian poprzecznych dochodzi aż do 200 cm. Niewątpliwie wpływ na przyjęcie takiego rozwiązania miała występująca tu kurzawka⁴.

O ile sukcesem zakończyła się budowa nowego reprezentacyjnego kościoła, o tyle nigdy nie udało się jezuitom wybudowanie nowego gmachu kolegium. Aż do kasaty kolegium mieściło się w dwóch starych budynkach wzniesionych jeszcze przez bpa Noskowskiego w latach około 1555 i 1560–1561⁵.

Po kasacie w 1773 r. kolegium i kościół znalazły się pod zarządem Komisji Edukacji Narodowej. Byli jezuita nadal mieszkali w swoich zabudowaniach, prowadząc szkołę. W 1781 r. zarówno kościół, jak i kolegium zostały przekazane benedyktynom, którzy przenieśli się z Płocka do Pułtusk przede wszystkim z zadaniem nauczania młodzieży⁶. Najpilniejszą potrzebą było w tym czasie zbudowanie nowego klasztoru i szkoły, gdyż XVI-wieczne zabudowania były w fatalnym stanie technicznym (co poświadcza inwentarz z 1781 r., publikowany pod nr 1). Stało się to możliwe dopiero po pożarze, który 8 II 1799 r. całkowicie zniszczył dawne kolegium jezuickie. Wypalone ruiny przykryto tymczasowym dachem i tam „między rozwalinami murów z niebezpieczeństwem nawet życia” mieszkali mnisi przez ponad siedem lat. Tam też odbywały się zajęcia lekcyjne⁷.

Dzięki pomocy finansowej władz pruskich budowa nowego klasztoru i szkoły ruszyła 2 III 1803 r. Do 9 XI 1806 r. ukończono lewe, południowe skrzydło budynku, gdzie miała się mieścić część klasztorna⁸. Wybuch wojny francusko-pruskiej przerwał prace przy skrzydle północnym, przeznaczonym na potrzeby szkoły. Roboty ponownie podjęto dopiero 29 III 1816 r. i zakończono w 1819 r., choć drobniejsze prace wykończeniowe trwały jeszcze do 1825 r.⁹ Dawny klasztor rozebrano i nie ma po nim obecnie żadnego śladu. Nowy klasztor wraz ze szkołą był budynkiem dwukondygnacyjnym (parter i pierwsze piętro), połączonym z kościołem korytarzem

4 *Ibidem*, s. 353; M. OMILANOWSKA, J. SITO (red.), *Pułtusk i okolice* (Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, 10, Dawne Województwo Warszawskie, 20), Warszawa 1999, s. 79–81.

5 M. OMILANOWSKA, J. SITO (red.), *Pułtusk i okolice*, s. 77.

6 K. WIŚNIEWSKI, *Z dziejów konwentu benedyktynów w Pułtusk w latach 1781–1864*, [w:] *Pułtusk. Studia i materiały z dziejów miasta i regionu*, t. 6, red. J. SZCZEPAŃSKI, Pułtusk 2005, s. 111.

7 *Ibidem*, s. 118.

8 *Ibidem*, s. 125–126.

9 W. H. GAWARECKI, *Wiadomość historyczna o benedyktynach Zgromadzenia Płocko-Pułtuskiego*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, 7, 1844, s. 19.

(ryc. 2). W 1833 r. władze rosyjskie odebrały prowadzenie szkoły benedyktynom. Zakonnicy jednak nadal mieszkali w skrzydle południowym gmachu. Przed I wojną światową budynek podwyższono o drugie piętro. Obecnie mieści się tu Liceum Ogólnokształcące im. Piotra Skargi (ryc. 3).

Ryc. 2. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, jeszcze z jednopiętrowym klasztorem i szkołą. Poczтівka z początku XX w.

Ryc. 3. Pułtusk, dawny klasztor i szkoła benedyktynów, obecnie Liceum Ogólnokształcące im. Piotra Skargi.
Fot. K. WIŚNIEWSKI

W latach 1827–1828 benedyktyni przeprowadzili gruntowny remont kościoła pod kierunkiem architekta Józefa Borettiego przy udziale Wacława Ritschla. Świątynia była wówczas uważana za jedną z najpiękniejszych na Mazowszu. Zwiedzający ją po remoncie Wincenty Hipolit Gawarecki pisał pełen zachwytu:

prawdziwą jest ozdobą Pułtuska, a jeżeli troskliwość późniejsze zgromadzenie, podobna obecnej, w przestrzeganiu całości Kościoła swego ożywiać nie przestanie, długo on będzie jeszcze miejscem oddawania czci przynależnej Najwyższemu; wnuki wnuków istniejącego pokolenia cieszyć się widokiem jego i miłosierdzia Pana Zastępów dla siebie pod ołtarzami jego wzywać będą¹⁰.

Ryc. 4. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów.
Pocztówka z okresu II wojny światowej

10 *Ibidem*, s. 10.

Ryc. 5. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów.
Pocztówka z okresu II wojny światowej

Niestety nie sprawdziły się przewidywania zasłużonego historyka. Po kasacie konwentu benedyktynów w 1864 r. mnichów wywieziono do klasztoru kamedułów na warszawskich Bielanach. Przy kościele pozostał jedynie o. Leonard Wiśniewski (1808–1880) jako wikariusz odpowiedzialny za stan świątyni. Kościół stał się własnością parafii św. Mateusza (kolegiackiej).

Czarnym dniem w dziejach kościoła okazał się 21 VII 1875 r., kiedy to ogromny pożar Pułtuska niemal całkowicie zniszczył świątynię: spłonęły wszystkie ołtarze, dach i prawie całe wyposażenie, ocalały nieliczne obrazy i paramenta liturgiczne (zob. niżej). Z dymem poszła większość wspianiałego księgozbioru, gromadzonego przez stulecia przez jezuitów i benedyktynów.

Kościół odbudowano w latach 1875–1880, wprowadzając jednak pewne zmiany, m.in. zmieniono hełmy wież i znacznie obniżono wysokość kalenicy dachu (o około 4,5 m). Aż do I wojny światowej trwało wyposażanie wnętrza kościoła, które jednak nigdy nie odzyskało w pełni dawnego blasku. W latach 1864–1939 kościół służył głównie młodzieży gimnazjum, a następnie liceum, stąd też potocznie do dziś nazywany jest kościołem szkolnym.

Nieodwracalne zmiany przyniosła II wojna światowa. W budynku liceum i w kościele Niemcy urządzili magazyn żywności i materiałów medycznych; wnętrze kościoła zostało w znacznym stopniu zdewastowane. Na przełomie lat 1944 i 1945 podczas ostrzału artyleryjskiego zostały zniszczone obie wieże, dach nad zakrystią, chór muzyczny, część frontonu i sklepienia. W latach 1948–1957 prowadzono odbudowę świątyni, jednak w jej trakcie nie zrekonstruowano, niestety, obu wież fasady.

Kolejny remont przeprowadzono w latach 1994–1996, m.in. zamurowano wejścia do krypt, usunięto barokową posadzkę i wymieniono dolną partię tynków¹¹.

W 2011 r. biskup płocki Piotr Libera utworzył przy kościele św. św. Piotra i Pawła nową parafię pw. bł. (obecnie św.) Jana Pawła II¹². Obecny stan świątyni i jej najbliższego otoczenia przedstawiają ryc. 6–16.

11 M. OMILANOWSKA, J. SITO (red.), *Pułtusk i okolice*, s. 79.

12 W tym miejscu chciałbym złożyć serdeczne podziękowania Księdzu proboszczowi Sławomirowi Andrzejowi Stefańskiemu za umożliwienie wykonania dokumentacji fotograficznej obiektu.

Ryc. 6. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, stan obecny. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Ryc. 7. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, stan obecny. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Ryc. 8. Pułtusk, dom parafialny wybudowany na terenie dawnego ogrodu klasztornego. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Ryc. 9. Pułtusk, ruiny baszty murów miejskich, w której w XIX w. mieszkał ogrodnik benedyktynów.
Fot. K. WIŚNIEWSKI

Ryc. 10. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, ołtarz główny. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Ryc. 11. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, nawa główna, widok z chóru muzycznego.
Fot. K. WIŚNIEWSKI

Ryc. 12. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, ołtarze boczne na filarach nawy północnej.
Fot. K. WIŚNIEWSKI

Ryc. 13. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, empora południowa. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Ryc. 14. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, skarbiec nad zakrystią północną. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Ryc. 15. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, zakrystia południowa. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Ryc. 16. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, zamurowane okno do prezbiterium w skarbcu nad północną zakrystią – dawna łoża. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Z pozostałych budowli poklasztornych należy wspomnieć piwnice wymienione w wykazie publikowanym w niniejszym artykule pod nr 5 (ryc. 17). W 1567 r. jezuici kupili od mieszczyki Anny Abramowej zdrzewiony pagórek, który nazwali, żartobliwie nawiązując do nazwiska dawnej właścicielki, Górą Abrahama¹³. Co ciekawe, nazwa ta przetrwała aż do dnia dzisiejszego, stanowiąc jeden z niewielu śladów obecności jezuitów w Pułtusku. W 1573 r. rozpoczęto drążenie pod górą sieci korytarzy i pomieszczeń, które miały służyć jako magazyny żywności dla zakonników i – przede wszystkim – dla uczniów kolegium. Pierwsze dwa korytarze miały 14,5 i 11,4 m długości, około 1,5 m szerokości i 1,9–2,11 m wysokości. W kolejnych dwóch stuleciach piwnice zostały znacznie rozbudowane i liczyły kilkadziesiąt metrów długości i około 10 podziemnych pomieszczeń. Po kasacie zakonu jezuitów benedyktyni użytkowali je do 1864 r., a następnie zostały zamknięte i w późniejszym okresie nawet zamurowane¹⁴. Obecnie piwnice są pod opieką Muzeum Regionalnego w Pułtusku i nie są udostępniane zwiedzającym.

Na zakończenie trzeba jeszcze wspomnieć o moście przez odnogę Narwi zwaną Narawką, płynącą obok klasztoru i kościoła. Co prawda obecny most został zbudowany po II wojnie światowej, jednak swe usytuowanie zawdzięcza benedyktynom i do dziś nosi ich miano (ryc. 18). Do 1819 r. most stał kilkadziesiąt metrów dalej w dół rzeki, łącząc klasztor z jego folwarkiem, i był zupełnie nieużyteczny dla mieszkańców Pułtuska. Dopiero benedyktyni przenieśli go na linię obecnej ul. Benedyktyńskiej, prowadzącej do rynku, dając w ten sposób mieszkańcom miasta kolejne dogodne połączenie¹⁵.

Okoliczności spisania inwentarza, losy mobiliów

Publikowany w tym wydawnictwie inwentarz z 25 VII 1781 r. (nr 1) powstał w związku z przejmowaniem kościoła i kolegium jezuickiego przez benedyktynów z Płocka. Na sesji w dniu 11 maja tego roku Komisja Edukacji Narodowej na prośbę biskupa płockiego Michała Jerzego Poniatowskiego zgodziła się, by benedyktyni z opactwa św. Wojciecha w Płocku poprowadzili szkołę w Pułtusku, otrzymując kolegium i kościół w wieczyste użytkowanie. W zamian benedyktyni zobowiązali się uczyć młodzież i utrzymywać z własnych zasobów finansowych szkołę, klasztor i kościół oraz wypłacać pensję rektorowi szkoły, którym na razie miał pozostać eksjezuita Piotr Gościcki. W czerwcu 1781 r. benedyktyni przekazali biskupowi płockiemu i jego następcom swój klasztor w Płocku wraz z kościołem św. Wojciecha, a 25 lipca nastąpiło oficjalne przejęcie kościoła św. św. Piotra i Pawła i kolegium, choć cała przeprowadzka do Pułtuska zakończyła się w połowie września tego roku¹⁶.

13 R. LOLO, *Towarzystwo Jezusowe w diecezji płockiej 1566–1773. Studium koegzystencji w dobie recepcji reformy trydenckiej*, Pułtusk 2013, s. 71.

14 D. STABROWSKA, *Lochy*, [w:] A. HENRYKOWSKA, R. LOLO (red.), *Pułtuskie osobliwości. Materiały wydane w roku obchodów 750-lecia nadania praw miejskich*, Warszawa 2007, s. 132–146.

15 K. WIŚNIEWSKI, *Z dziejów konwentu*, s. 128.

16 *Ibidem*, s. 111–114.

Ryc. 17. Pułtusk, wejście prowadzące do piwnic pod Górą Abrahama. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Ryc. 18. Pułtusk, Most Benedyktyński. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Inwentarz z 1781 r. jest jedynym inwentarzem, który prócz kościoła obejmuje również kolegium. Nie jest on jednak pierwszym spisem inwentarzowym powstałym po kasacie zakonu jezuitów. Już w 1773 r. w Pułtusku zjawili się lustratorzy z Komisji Rozdawniczej, którzy sporządzili inwentarz („lustrację”) przejmowanych dóbr pojezuickich. Niestety nie ma po nim żadnego śladu¹⁷. Zachował się jednak późniejszy o dwa lata opis wraz z inwentarzem kościoła św. św. Piotra i Pawła, sporządzony z okazji wizytacji generalnej przeprowadzonej przez biskupa koadiutora płockiego Krzysztofa Szembeka 9 XI 1775 r. Inwentarz ten został już wydany drukiem, z tego też względu zrezygnowałem z jego publikacji w niniejszym artykule¹⁸, nie od rzeczy jednak będzie przytoczenie kilku jego fragmentów i omówienie zmian, jakie nastąpiły w ciągu sześciu lat, między 1775 a 1781 r.

Po opisie kościoła i jego mobiliów inwentaryzatorzy zajęli się kwestią utrzymania świątyni i byłymi zakonnikami:

Przy tym kościele nie masz żadnego księdza, który by per institutionem albo per applicationem a jurisdictione spiritali, tylko mieszkający księża w kolegium przy Szkołach Wojewódzkich profesorowie dla potrzeby studentów Msze odprawują i do słuchania spowiedzi ex consistorio facultates biorą. Jako zaś ciż profesorowie od Prześwientej Komisji Edukacyjnej zgodzeni i płaceni zostają, tak i pro conservandis sartis tectis ecclesiae et necessitatibus sacristiae jest kwota wyznaczona, lecz z tej Jmć ks. prefekt szkół kalkuluje się Komisji Edukacyjnej. Oprócz zaś wzmiankowanej kwoty na reparacją kościoła i utrzymanie zakrystyi żadnego innego funduszu na kościół ani księdza nie masz po skasowaniu jezuitów, gdyż to wszystko cokolwiek do tego kościoła i kolegium należało, rozrządzone jest w ręce osób świeckich jako dobra pojezuickie przez Komisją Rozdawniczą. Zaś WJX. kanonik prefekt terazniejszy informuje, że osobnej kwoty nie odbiera na kościół ani zakrystyją, tylko wraz na reparacją z kolegium, a stąd wynika, iż kościół w dalszym czasie in casum ruiny lub znaczniejszej ekspensy certum fundum mieć nie będzie.

W tym kościele żadnej konfraterni ani kongregacyi nie masz, ponieważ po zniesieniu jezuitów i te, które były trzy, to jest: Sodalitatis Marianae, Cordis JESU et Bonae Mortis przez niedostatek na odprawianie i utrzymanie nabożeństw i odpustów same upadły. Przetoż i odpusty, które przed tym na różne dni i święta pozwolone były, teraz się nie odprawują.

Osoby przy tym kościele mieszkające są te ad praesens: WJX. Józef Poliwczyński, kanonik inflantski, prefekt szkół wojewódzkich pułtuskich; JX. Ludwik Roszkowski, profesor philosophiae; JX. Jan Powahl, profesor niemieckiego języka; JX. Marcin Wysoczarski, profesor eloquentiae; JX. Andrzej Rostkowski, profesor humaniorum; JX. Wawrzeniec Czarzasty, nomine emeritus; JX. Antoni Życki, nomine emeritus. Ci wszyscy wyżej wyrażeni mają facultaty słuchania spowiedzi. JX. Dominik Ostrowski, invalidus; X. Wiktor Poniatowski, clericus, profesor mathesos; X. Paweł Kulesza, clericus, profesor grammatices¹⁹.

17 J. PASZENDA, *Budowle jezuickie*, s. 336.

18 A. F. K. Wołosz, *Opis kościoła pojezuickiego w Pułtusku z 1775 r.*, „Studia Mazowieckie”, 3, 1994, s. 104–114. Drugim powodem pominięcia tego inwentarza w niniejszym wydawnictwie jest brak dostępu do jego oryginału, który znajduje się w rękach prywatnych. Uniemożliwia to korektę opublikowanego tekstu, który przynajmniej w kilku miejscach budzi pewne wątpliwości, a poza tym nie został wydany zgodnie z instrukcją wydawniczą.

19 *Ibidem*, s. 114–115.

Stan techniczny kościoła między 1775 a 1781 r. w zasadzie nie uległ żadnej zmianie, nie zmieniły się również przeznaczenie pomieszczeń i wystrój wnętrza świątyni. Uwagę natomiast zwraca inna rzecz: kompletny brak w inwentarzu z 1781 r. wzmianki o przedmiotach ze srebra oraz szatach liturgicznych, których wiele wymieniono w spisie wcześniejszym o sześć lat. Brak np. 21 ornatów adamaszkowych, aksamitnych i wykonanych z innych materiałów, nie ma 4 dalmatyk, 3 kap, a z 13 alb zostały tylko 4 zdadne do użytku i 5 podartych. Podobnie znacząco zmalała liczba korporatów, humerałów, obrusów, komeż i wielu innych przedmiotów²⁰. W 1775 r. wymieniono ponadto kilkanaście wyrobów ze srebra:

puszka większa srebrna ab intra et ab extra wyślaczana – 1, monstrancja staroświecka w wieżyczkę robiona cała – 1, kielichów srebrnych małych, poślaczanych, nowych, tam ab extra quam ab intra z patenami takimiż – 4, promienie poślaczane nad głową św. Ignacego srebrne – 1, tabliczka srebrna na ołtarz św. Tadeusza – 1, ramki srebrne w rękę św. Tadeusza z koronką srebrną poślaczane – 1, laury srebrne nad głową św. Tadeusza – 2, promienie z gwiazdami i biretem srebrne – 1, promienie poślaczane nad głową św. Ksawerego – 1, krzyżyk srebrny blisko półkrociowy w rękę św. Ksawerego – 1, tabliczka srebrna na ołtarzu Boskiej Opatrzności – 1, blach srebrnych małych na drzwiczkach u cyborium – 2²¹.

Żaden z tych przedmiotów nie jest wymieniony w inwentarzu z 1781 r. Nawet jeśli przyjąć, że tabliczki wotywnie czy zdobienia obrazów w ołtarzach zostały po prostu pominięte przy opisie ołtarzy, to trudno byłoby pominąć kilkudziesięciocentymetrową przecież monstrancję. W inwentarzu z 1775 r. uwagę zwraca mała liczba srebrnych paramentów i zupełny brak paramentów złotych oraz mobiliów, o których skądinąd wiadomo, że znajdowały się w posiadaniu jezuitów. Nie wspomina się o np. podarowanych przez króla Władysława IV i ochmistrzynię dworu Urszulę Meierin w czasie wizyty w Pułtusk w 1635 r. srebrnych hermach na relikwie, które miały rysy ofiarodawców²². Hermy te obecnie znajdują się w Muzeum Diecezjalnym w Płocku, musiały zatem zostać zabrane z kościoła jezuitów jeszcze przed sporządzeniem inwentarza w 1775 r., zapewne zaraz po kasacie.

Daje to asumpt do stwierdzenia, że już inwentarz z 1775 r. pokazuje nam tylko niewielką część cenniejszych mobiliów jezuickich; większość z nich została z kościoła zabrana, a kolejny inwentarz, z 1781 r., ciągłość tego procesu tylko potwierdza. Oczywiście nie może tu być mowy o jakiejś masowej kradzieży ruchomości pojezuickich przez osoby prywatne na własny użytek (choć zapewne i takie wypadki się zdarzały), nie wydaje się również, by zajęta je KEN, co z pewnością wywołałoby ostrą reakcję biskupa płockiego i miejscowego duchowieństwa. Za przejęciem tych dóbr stali najprawdopodobniej biskup i kanonicy katedralni płockcy oraz kanonicy kolegiacy pułtuscy, którzy w trosce o pomnożenie splendoru swoich świątyni „rekwirowali” i przekazywali swoim kościołom pojezuickie precjoza. Wszystko to odbywało się za wiedzą byłych jezuitów, którzy nadal mieszkali w kolegium, lecz nie mieli praktycznie żadnych możliwości przeciwdziałania, ponieważ jako kler świecki diecezji podlegali

20 *Ibidem*, s. 111–112.

21 *Ibidem*, s. 114.

22 R. LOŁO, *Towarzystwo Jezusowe*, s. 83.

miejscowemu ordynariuszowi. Można się spodziewać, że zarówno w plockim muzeum, jak i w skarbcu kolegiaty pułtuskiej znajduje się przynajmniej kilka pojezuickich przedmiotów.

Właściwie jedynym obiektem nadal przechowywanym w kościele św. św. Piotra i Pawła, co do którego można mieć pewność, że należał do jezuitów, są relikwie św. Eugenii (ryc. 19). W skarbcu nad południową zakrystią zachowały się dwa relikwiarze (ryc. 20), w jednym, obecnie pustym, znajdowały się zapewne relikwie św. Pelagii, gdyż szczątki obu tych świętych męczennic sprowadził z Rzymu i uroczyste przekazał jezuitom w obecności pary królewskiej Zygmunta III i Konstancji biskup plocki Henryk Firlej w 1619 r.²³

Kasata opactwa benedyktynów w 1864 r. przyniosła kolejną akcję inwentaryzacyjną. W klasztorze benedyktynów delegacja do przejęcia majątku zjawiała się na początku stycznia 1865 r. Nie zachowały się materiały archiwalne dokumentujące jej działalność. Jej skład znany z podpisów pod inwentarzem: ks. Wielgolawski, Wunderlich, Jaskłowski, Powichrowski, nieznanymi z nazwiska podpułkownik rosyjski oraz wikariusz kościoła ks. Leonard Wiśniewski.

W pierwszej kolejności, 5 I 1865 r., zostały spisane zapasy żywności w spiżarni i piwnicach klasztoru (nr 5). Wartość zapasów oszacowali biegli Józef Pętkowski i Ludwik Hasselberg, a ich ustalenia zatwierdzili delegaci. Ci sami biegli 27 stycznia spisali ruchomości kościoła (nr 2) i dokonali wyceny wszelkich ruchomości i sprzętów domowych znajdujących się w klasztorze (nr 3). Następnego dnia sporządzono sumaryczny spis ksiąg należących do benedyktynów (nr 4), a także opis kościoła i klasztoru, wykazy ogrodzeń i ogrodów owocowych i warzywnych (wspomina o tym kolejny inwentarz z 1869 r.), jednak nie zachowały się one do naszych czasów.

W pewnym stopniu stratę tę niweluje inwentarz spisany 9 IX 1869 r. prawdopodobnie w związku z oddaniem większości pomieszczeń klasztornych na potrzeby szkoły (nr 6). Dosłownie powtórzono w nim spis aparatów kościelnych z 1865 r., a chyba także i zaginione opisy kościoła, części klasztoru, ogrodzeń i ogrodów.

Ostatni z prezentowanych tu inwentarzy sporządzono 11 III 1882 r. Powstał podczas przekazywania świątyni w zarząd nowemu wikariuszowi, ks. Wiktorowi Gogolewskiemu (nr 7). Inwentarz ten ukazuje skalę zniszczeń dokonanych przez ogień w 1875 r. i opisuje zupełnie inne wnętrze kościoła niż znane nam z poprzednich spisów. Wynika z niego, że z pożaru ocalało przynajmniej sześć obrazów, przedstawiających (numery w nawiasach odnoszą się do pozycji inwentarza z 1865 r., publikowanego pod nrem 2): Zwiastowanie NMP z sukienką posrebrzaną (3), św. Józefa z Dzieciątkiem z taką sukienką (9), NMP Częstochowską z taką sukienką (1), św. Benedykta (26), św. Scholastykę (5 lub 30), św. Rodzinę (niewymieniony w 1865 r.).

23 *Ibidem*, s. 86.

Ryc. 19. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, relikwie św. Eugenii. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Ryc. 20. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, relikwiarze. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Z tych obrazów obecnie w kościele św. św. Piotra i Pawła znajdują się prawdopodobnie dwa, które wstawiono w zbudowane pod koniec XIX w. ołtarze boczne. Pierwszym z nich jest obraz przedstawiający św. Benedykta, z drugiej ćwierci XVIII w. (ryc. 21), przeniesiony z dawnego opactwa benedyktynów w Płocku, drugim – obraz z wyobrażeniem św. Józefa z Dzieciątkiem, wykonany w drugiej połowie XVIII w. (ryc. 22)²⁴. Autorzy *Katalogu Zabytków Sztuki* ustalili, że w skarbcu kolegiaty pułtuskiej znajduje się jeszcze kilka innych obrazów pochodzących z kościoła benedyktyńskiego. Są to dwa wizerunki św. Scholastyki (wspomniane w inwentarzu z 1865 r. – poz. 5 i 30), obraz przedstawiający papieża Klemensa XI zatwierdzającego konstytucję Polskiej Kongregacji Benedyktyńskiej (być może to poz. 40), a także niewymieniane w inwentarzach wizerunki: św. Benedykta oddającego benedyktynów i benedyktyńki w opiekę Matki Bożej, św. Benedykta ze sceną uratowania br. Placyda przez br. Maura oraz obraz nieokreślonego świętego męczennika. Wszystkie te malowidła, wykonane w drugiej ćwierci XVIII w., przywieziono do Pułtuska ze starego klasztoru w Płocku²⁵.

Z pożaru w 1875 r. ocalały również (numery w nawiasach odnoszą się do pozycji z inwentarza nr 2): kielich ze złota francuskiego (79), monstrancja miedziana złociona (76), kielich duży do komunikantów (77), puszka do cyborium miedziana złociona (78), 11 kielichów srebrnych (80), 9 paten srebrnych połączonych (81), kielich platerowany (82), krzyż srebrny z drzewem z Krzyża Świętego (83), pacyfikał srebrny z promieniami (84), pacyfikał (85), trybularz srebrny (86), łódka do kadzidła srebrna (87), pastorał miedziany posrebrzany (?), a także kilka sprzętów z cyny, mosiądzu i miedzi. Większość tych rzeczy była w fatalnym stanie, w związku z czym konsystorz pułtuski prosił biskupa płockiego we wrześniu 1880 r. o zgodę,

aby część tych pozostałości mogła być spieniężoną i fundusz stąd otrzymany obrócony na wewnętrzne urządzenie kościoła. Do sprzedaży kwalifikują się ze srebra: kielichów srebrnych sztuk 8, patyn sztuk 5, pacyfikał mniejszy, mosiądz, miedź i cyna. Wszystko zniszczone do użycia niezdatne bez poprzedniej reparacji. Trzy kielichy odznaczające się swą starożytnością wypadnie wyrestaurować, kielich platerowany pozostawić do codziennego użytku, trybularz przerobić na lamparz przed ciborium, reszta in statu, in quo może być użyta.

Ostatecznie przedmioty te sprzedano w marcu 1881 r. Fabryce Wyrobów Srebrnych Ludwika Nast w Warszawie i zostały prawdopodobnie przetopione, trybularz natomiast i dwa kielichy z patenami zostały poddane w tejże fabryce renowacji²⁶.

Nie wiadomo, co stało się z ocalałymi paramentami – nie ma ich w skarbcu kościoła „szkolnego”. Część z nich zapewne znajduje się w skarbcu kolegiaty pułtuskiej, jednak ich identyfikacja na podstawie dość ogólnych zapisów w inwentarzach jest w praktyce niemożliwa.

24 M. OMILANOWSKA, J. SITO (red.), *Pułtusk i okolice*, s. 81.

25 *Ibidem*, s. 46.

26 Archiwum Diecezjalne w Płocku (dalej: AD Płock), *akta zakonne – benedyktyni, Akta kościoła pobenedyktynskiego 1865–1881*, b.p.

Ryc. 21. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, obraz w ołtarzu bocznym przedstawiający św. Benedykta. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Ryc. 22. Pułtusk, kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów, obraz w ołtarzu bocznym przedstawiający św. Józefa z Dzieciątkiem. Fot. K. WIŚNIEWSKI

Z bogatego księgozbioru jezuicko-benedyktynskiego, liczącego 9292 woluminy, ocalały jedynie pojedyncze egzemplarze. W Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku przechowywane są obecnie trzy woluminy z XVI w., również trzy z XVII w. oraz 14 druków XVIII-wiecznych²⁷.

Szczęśliwie ocalało z płomieni archiwum benedyktynów, które obecnie jest podzielone między zasoby Archiwum Państwowego w Warszawie Oddział w Pułtusku i Archiwum Diecezjalnego w Płocku²⁸.

Nie sposób dokładnie określić, ile w rzeczywistości mobiliów przetrwało pożar, ile uległo kradzieży, która z reguły towarzyszyła tego typu nieszczęściom, ile wreszcie zostało zagubionych lub pospiesznie umieszczonych w miejscach, o których potem szybko zapomniano. Można tu przywołać casus mitry opackiej. Inwentarz z 1865 r. wymienia cztery mitry opackie (zob. nr 2, poz. 74), w inwentarzu z 1882 r. natomiast brak o nich jakiegokolwiek wzmianki, co sugerowałoby, że padły pastwą płomieni. Jednak przynajmniej jedna mitra spoczywała gdzieś na strychu dawnego klasztoru i w 1944 r. została zabrana stamtąd przez jednego z oficerów niemieckich i wywieziona do Niemiec (ponadto oficer ów zabrał dwa XVI-wieczne starodruki i cztery dokumenty pergaminowe). Obiekty te zostały przekazane do Archiwum Diecezjalnego i Muzeum Diecezjalnego w Płocku w latach 90. ubiegłego stulecia²⁹.

Wiele do życzenia pozostawia też dokładność powstających spisów inwentarzowych. Inwentaryzatorzy, zwłaszcza w wieku XVIII, spisywali tylko te rzeczy, które uznawali w jakiś sposób za wartościowe i cenne, pozostałe pomijali³⁰. Decydowała przy tym przede wszystkim wartość materialna danego przedmiotu, a nie jej walory pamiątkowe, sentymentalne czy religijne. Najlepszym tego przykładem są wspomniane relikwie św. Eugenii, które przetrwały do naszych czasów, jednak nie wymienia ich żaden z inwentarzy. Drewniany relikwiarz nie został widać uznany za godny umieszczenia w spisie przedmiotów wartościowych.

27 W. GRACZYK, J. MARSZAŁSKA, *Księgi rękopiśmienne i stare druki w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku. Z dziejów kultury polskich bibliotek kościelnych w dawnych wiekach*, Kraków 2010, s. 54–57.

28 Szerzej o losach archiwum benedyktynskiego zob. K. WIŚNIEWSKI, *Archiwum konwentu płocko-pułtuskiego benedyktynów*, [w:] A. LASZUK (red.), *Ochrona zasobu archiwów kościelnych*, Warszawa 2012, s. 78–84.

29 T. ŻEBROWSKI, *Zasób Archiwum Diecezjalnego w Płocku i jego przydatność do badań nad zakonami męskimi od schyłku średniowiecza po XIX wiek*, [w:] B. KALINOWSKA (red.), *Zakony rzymskokatolickie na Mazowszu (z uwzględnieniem Kurpiowszczyzny). Materiały z sesji naukowej „Zakony męskie na Północnym Mazowszu do 1864 roku”*, Ostrołęka 2008, s. 16–17.

30 K. WIŚNIEWSKI, *Inwentarze generalne Zamku Królewskiego w Warszawie XVIII–XIX wieku. Okoliczności powstania, przemiana form*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 52, 2004, 1, s. 22.

Edycja

1

Inwentarz kościoła św. Piotra i Pawła oraz kolegium jezuickiego, 25 VII 1781

Źródło: AD Płock, *Akta zakonne – benedyktyni, Dokumenty dotyczące benedyktynów w Płocku i Pułtusku 1781–1855, Inwentarz kościoła i kolegium jezuickiego od Przeświętej Komisji Edukacji Narodowej WW.XX. Benedyktynom na wieczne czasy podany die 25 julii Anno Domini 1781*, k. 5–8.

Idąc od miasta, jest parkan naokoło cmentarza murowany, z wierzchu i boków reparacji potrzebujący, osobiwie w linii od północy, gdzie w rogu przy Kolegium mur ze wszystkim circiter na dwa pręty rozwalony, podobnież w linii od wschodu, gdzie przy furtce przed Kolegium znaczna jest dziura. W tym parkanie w linii od wschodu, prosto drzwi wielkich kościelnych, jest brama z pobocznemi dwiema furtkami z nią złączonemi, w tej samej linii naprzeciwko Kolegium jest furtka. W linii od północy jest podobnychże furtek dwie, u tych wszystkich furtek i bramy ni masz zamknięcia.

Kościół z fundamentów niedawno wymurowany stoi facjatą na wschód słońca, zewnątrz i po wierzchu wapnem wytrynkowany, o dwóch wieżach w kwadrat murowanych circiter na 140 łokci wysokich³¹, z oknami, gankami dla trębaczów, z różnym gzymsovaniem, na których kopuły z krzyżami i gałkami pozłacanemi malarskim złotem, kopuły blachą żelazną czerwono malowaną pokryte. W jednej wieży są dzwony, jeden większy, drugi mniejszy, trzeci mały czyli sygnaturka, w drugiej zegar żelazny bijący godziny i kwadransy z dwiema dzwonami, reparacji potrzebujący. Między temi wieżami facjata kościoła z gzymсами i różną sztukateriją mularską, gzymсы niektóre blachą pokryte mająca, na której wierzchu krzyż żelazny złotem malarskim pozłacany, pod krzyżem okno okrągłe podługowate, drugie pod nim za gzymsem podługowate, pod tym okno trzecie okrągłe ze szkłem zupełnie dobrym. W tej facjacie nad drzwiami jest kamień marmurowy, pod którym cyfra imienia JEZUS gipsowana. Drzwi dębowe, podwójne, z zamkiem, wielkie, skoblem, zawiasami żelaznemi.

Wszedłszy do kościoła na prawej ręce przy pierwszym od drzwi filarze ołtarz drewniany snycerską robotą, częścią malowany, częścią pozłacany, z obrazem św. Jana Nepomucena na płótnie malowany z sukienką na tekturze po malarsku wyrobioną z floresami, geniuszami i antependium białe malowanym. Na drugim filarze ołtarz także snycerską robotą, częścią malowany, częścią pozłacany, z obrazem św. Józefa na płótnie malowanym z sukienką na tekturze po malarsku wyrobioną, z antependium niebiesko malowanym i po części posrebrzanym. Na trzecim ołtarz podobnyż z obrazem św. Stanisława Kostki na płótnie malowanym z sukienką na tekturze po malarsku wyrobioną, z antependium zielono malowanym, po części posrebrzanym. Przy ty[m] filarze jest ambona stara, z której pozłota i malowanie po części opadło. Na

31 Łokieć polski = 59,55 cm. Wysokość wież wynosiłaby zatem ponad 83 m, co nie wydaje się prawdopodobne. Bardziej godne zaufania są późniejsze dane, z 1869 r., określające wysokość wież na 100 stóp, czyli około 29 m.

czwartym filarze podobnyż pierwszym [ołtarz] z obrazem św. Franciszka Ksawerego na płótnie malowanym z sukienką na tekturze wyrobioną, z antependium czerwono malowanym.

Między tym filarem i murem ściany kościoła jest kaplica św. Krzyża z kratką drewnianą z drzwiczkami. Ołtarz w tej kaplicy czarno malowany z niektórymi wyrażeniami z życia św. Stanisława Kostki, kolumny tego ołtarza snycerskiej roboty, wyzłocone. W środku tego ołtarza effigies Crucifixi wiszące, pod tą aksamit czerwony zasłaniający miejsce do obrazu, na wierzchu tego ołtarza jest obraz św. Barbary. Na tej stronie przy ścianie stoją trzy konfesyjonały stolarskiej roboty z drzwiczkami, zawiaskami i haczykami, szarym pokostem pomalowane, a czwarty ku drzwiom wielkim, stary.

W początku prezbiterium są kratki snycerską robotą rzęte [s] w floresy, szaro malowane, z drzwiczkami na zawiasach żelaznych, przy tych kratkach z obu stron przy murze są ławki drewniane, roboty stolarskiej, malowane. W środku jest ołtarz wielki drewniany o ośmiu kolumnach wspaniałej struktury, na nich jest dwunastu Apostołów z drzewa rzniętych. Ten ołtarz po części złożony, po części różnymi kolorami przyozdobiony, w środku jego jest obraz niewielki Matki Boskiej, z sukienką na tekturze po malarsku wyrobioną, z zasuwą, na której jest wyrażenie św. Apostołów Piotra i Pawła.

Po lewej stronie na pierwszym filarze od wielkiego ołtarza jest ołtarz snycerską robotą połączany, częścią kolorami przyozdobiony, z obrazem św. Ignacego na płótnie malowanym, z sukienką na tekturze po malarsku wyrobioną, z an[te]pendium czerwono malowanym. Między tym filarem a ścianą kościoła znajduje się kaplica, do tej są kratki drewniane z drzwiczkami, zawiaskami i haczykiem. W tej kaplicy jest ołtarz snycerskiej roboty czarno malowany i po części połączany, z kolumnami. W środku tego jest obraz na płótnie malowany Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny, z sukienką na tekturze po malarsku wyrobioną i zasuwą z podobnymże wyrażeniem, z antependium czerwono malowanym, po części posrebrzonym.

Na drugim filarz[e] ołtarz snycerskiej roboty częścią połączany, częścią malowany, z obrazem Opatrzności Boskiej na płótnie malowanym, z antependium zielono malowanym, po części posrebrzonym. Na trzecim filarze jest ołtarz snycerskiej roboty podobnyż innym z obrazem św. Tadeusza na płótnie malowanym, z antependium posrebrzonym i malowanym. Na czwartym filarze ołtarz snycerskiej roboty biało malowany z obrazem Anioła Stróża na płótnie malowanym, z sukienką z tektury, z antependium biało malowanym. Na tej stronie jest konfesyjonałów stolarską robotą wyrobionych, szaro malowanych, z drzwiczkami, zawiaskami, haczykami, trzy. Czwarty przy drzwiach, prostej roboty.

W środku kościoła stoją ławki sosnowe po obu stronach, których jest na każdej stronie 10., oprócz tych przy filarach, przed ołtarzami jest ławek 4. dobrych, podlejszych pod chórem 7. Posadzka z flisów marmurowa, pod ławkami zaś z cegły. Okien na pierwszym piętrze z kratami w ołów oprawnych 10., te po części potłuczone, za ołtarzem okno wielkie, w chórkach (które nie są sklepione) jest okien wszystkich 16., z tych niektóre po części potłuczone. Nad gzymsami w kościele są ganki drewniane wokoło kościoła, nad temi okien 12. Grobów w tym kościele znajduje się 3.

W prezbiterium przy samym ołtarzu wielkim z jednej strony skarbczyk znajduje się sklepiony, z posadzką, oknem prętami żelaznymi opatrzonym, drzwiami dębowymi i zamkiem, z drugiej strony zakrystyja z drzwiami, zawiasami i zamkiem, w tej jest piec z kafłów białych, okno z kratą żelazną, szaf wielkich 2. Przy zakrystyi jest Biblioteka z zamkiem, z szafami 2., oknami, w których są kraty żelazne, wyszedłszy z zakrystyi są schody na górę. Sklepienie tego kościoła troszkę porysowane, nad tym wiązanie dobre, wierzch kościoła dachówką jest pokryty, kaplice zaś miedzią, dach tego kościoła potrzebuje reparacji w niektórych miejscach.

Sprzęty kościelne:

Albów zdatnych do używania – 4.

Łatanych i podartych – 5.

Subkorporałów – 7.

Korporałów – 14.

Puryfikaterzów – 30.

Humerałów – 14.

Ręczników dużych naddartych – 4.

Ręczników ołtarzowych – 39.

Płócienek pod palki – 40.

Komżów całych i łatanych – 6.

Komeżków dla dzieci – 6.

Obrusów ołtarzowych – 50.

Pasków różnych – 14.

Antepediów białych – 2.

Antepedium czarne – 1.

Antepedium skórzane z ramami – 1.

Całun żałobny – 1.

Dywan stary – 1.

Kobierców starych – 2.

Sukien na gradusy – 2.

Zasłon varii coloris – 6.

Zasłon postnych – 2.

Sztuczek atlasowych czerwonych – 4.

Firanek par – 4.

Biretów – 3.

Agenda duża i mała – 2.

- Poduszek – 13.
- Mszałów rekwalnych – 4.
- Mszałów większych i mniejszych – 4.
- Kanonów bez szkła – 11.
- Kanonów ze szkłem – 3.
- Lamp sztuk – 6.
- Portatylów dobrych – 10.
- Dzwonków ołtarzowych – 6.
- Lichtarzów drewnianych – 2.
- Krzyżyków z pasyjkami – 10.
- Rezurekcyja drewniana – 1.
- Krzyż drewniany – 1.
- Łyżka blaszana do lania świec – 1.
- Obcęgow – 2.
- Młotek żelazny – 1.
- Nożyczki – 1.
- Misa mosiężna do opłatków – 1.
- Kufelek mosiężny mały – 1.
- Vasculum cynowe przy cymborium – 1.
- Vasculum ad Olea Sacra – 1.
- Łódka cynowa – 1.
- Trybularzów mosiężnych starych – 2.
- Forma żelazna do opłatków – 1.
- Forma do wyrzynania hostyi – 1.
- Forma do komunikantów – 1.
- Moździerz zepsuty do tłuczenia kadzidła – 1.
- Fajerka żelazna do węgla – 1.
- Ampulek cynowych starych z tackami par – 4.
- Dzbanuszków cynowych do kwiatów – 6.
- Essów cynowych – 2.
- Lustereków z lichtarzykami pobielonych – 6.
- Cieniów poutrącanych – 4.
- Tuwalniów – 2.

Kolegium stare, znacznie nadrujnowane w dachu i ścianach, które w wielu miejscach, a najbardziej w samych rogach porozstępowały się, w kwadrat murowane, dwa są jego piętra wyniesione w jednej linii, a trzeci jest dół, trzy zaś linie są na jedno piętro, a drugi dół, pobite gontami po części większej nowemi. Pierwsza linia kwadratowa ma okna na cmentarz i miasto obrócone, w której znajduje się furta z drzwiami i zamkiem, w tej z jednej strony jest schowanie z dwiema okienkami bez szkła, w których są żelazne kratki, z drugiej strony jest szkoła szósta z oknami i piecem staremi, ławkami popsutemi, drzwiami i zamkiem dobrymi.

Wychodząc z furty w linii prostej jest wejście na dziedzińczyk mały kwadratowy, na którym w kontynuacji linii idącej od furty jest izba niegdyś Ministrowska z drzwiami dobrymi i zamkiem, mająca komór dwie, które także mają drzwi dobre z zamkami, okien wszystkich znajduje się 4., piec 1., ławeczek 4., szafeczek w murze bez zamków 2., trzecia z przegródkami zła, w pośrodku kwadratowym więcej się izb nie znajduje w tej linii na dole, ale też sama dalej się ciągnie, gdzie wejście jest w drugiej linii pod anгуł prosty od tej wyciągnionej, po prawej stronie jest izba do lekcyi dawania, w której okno jedno stare, ławki, katedra zepsowane, drzwi z zamkiem i kluczem i piec stare, obok jest druga izba czyli szkoła z drzwiami staremi bez zamka, okien pięć starych reparacyi potrzebujących, ławki popsowane, piec stary, naprzeciw tej jest także szkoła, w której okien 4. złych, drzwi bez zamka, piec stary, ławki popsowane.

Wychodząc od tych szkół na podwórko kwadratowe, w tej samej linii, w której szkoły są, jest komórka do schowania z drzwiami i zamkiem złemi. W linii trzeciej od tej pod anгуł prosty wyciągnionej jest refektarz z drzwiami dobrymi i zamkiem, z trzema oknami i piecem staremi, szafeczek w murze z zameczkami 2., katederka, obraz Ukrzyżowanego Pana Jezusa jeden, naprzeciw refektarza jest kuchnia z komórką obok, w czwartej linii jest spiżarnia z drzwiami żelaznemi, okienkiem z kratą żelazną.

Pierwsze piętro linii na cmentarz położonej, z podwórka kwadratowego są wschody na to piętro, któremi wchodzą do izby dawniej Rektorskiej, a teraz Prorektorskiej, ta izba jest z komorą, drzwiami i zamkiem, okien 3. mająca, drzwi do komory z zamkiem i kluczem, szafek w komorze 2., piec i kominek, naprzeciw tej izby jest kaplica z oknami staremi, z drzwiami, zamkiem, w niej się znajduje ławek starych 2. i zydel, przy tej kaplicy jest izba z drzwiami, zamkiem, oknami reparacyi potrzebującymi.

Wychodząc z tej izby, jest ganek stary, z tego ganku jest wejście do izby dawniej Prowincjalskiej, to jest izba z komorą ma okien 3., piec i kominek, drzwi tak do izby, jako i do komory z zamkami i kluczami, szafeczka w murze jedna. Idąc dalej tym gankiem, jest izba nad kuchnią z komorą, ma okien 2., piec i kominek, drzwi do izby, jako i komory z zamkami i kluczami. Stąd idzie korytarz nad refektarzem, z oknami dwiema po prawej, a trzema po lewej zepsutemi, na którym znajduje się jedna izbetka ciemna z piecem, mająca na korytarz jedno dobre okno, a drugie okienko na podwórko kwadratowe, bez szkła, drzwi z zamkiem dobre.

Od tej izby idzie pod anгуł prosty drugi korytarz nad szkołami, z dwoma oknami na jednym końcu, na drugim z jednym, po prawej stronie tego jest izb 3., pierwsza izba z drzwiami nowemi z zamkiem i kluczem, dwiema oknami na dziedzińczyk kwadratowy,

piecem dobrym, z framugą i policzkami. Izba druga z drzwiami i zamkiem ma jedno okno stare na kwadratowy dziedzińczyk, szafkę w murze i piec stary spólny dwóm izbom. Izba trzecia ma okno na cmentarz, drzwi z zamkiem i kluczem. Po lewej zaś stronie jest izb 5., które mają okna na kanonie. Pierwsza izba ma okien dwie, drzwi dobre z zamkiem i kluczem, piec spólny z izbą następującą. Izba druga ma drzwi dobre z zamkiem i kluczem, okno jedno stare i kominek. Izba trzecia z drzwiami i z zamkiem, bez pieca, bez szkła w oknie. Izba czwarta z komorą, ma drzwi z zamkiem, piec zły, kominek, okien 2. reparacyi potrzebujących. Izba piąta ma drzwi z zamkiem, 2. okna, piec i kominek.

Na tej linii jest jeszcze piętro drugie, na korytarz, ma z jednego końca jedno, a z drugiego drugie okno stare, po prawej stronie korytarza jest izb 5. Pierwsza ma drzwi z zamkiem dobrym, jedno okno, piec, kominek. Izba druga ma drzwi z zamkiem, okno jedno całe, piec spólny z izbą trzecią, w której drzwi z zamkiem i kluczem, kominek i okno stare. Izba czwarta jest wcale zrujnowana. Izba piąta ma drzwi z zamkiem, okno jedno, kominek, piec stary. Po lewej stronie zaś jest izb 6, które mają okna na kanonie. Izba pierwsza ma drzwi z zamkiem i kluczem, okien dwie, piec, który ogrzewa izbę następującą. Izba druga z drzwiami złemi i zamkiem, ma okno jedno stare. Izba trzecia ma drzwi z zamkiem złym, bez pieca, bez szkła w oknie. Izba czwarta ma drzwi złe bez zamka, bez pieca, bez szkła w oknie. Izba piąta ma drzwi z zamkiem dobrym i kluczem, okno jedno i piec. Izba szósta ma drzwi z zamkiem i kluczem dobrym, okna dwa stare, piec i kominek. Nad tym całym piętrem, tak nad korytarzem, jako i izbami, pułap zupełnie zgnił, dach potrzebuje także wielkiej reparacyi.

Przy Kolegium zaraz za kuchnią jest budynek stary, drewniany, gontami podbity, czyli piekarnia, której dach ze wszystkim zły, znajdują się w nim dwa piece do chleba i koryto do rozczywania, kominek i okien złych 3.

Ogród czyli sad. Murem po części i dyłowaniem opasany, mający drzew gruszkowych 54., drzew jabłnkowych 26., czereśnia-wiśnia jedna, wisien latowych 12., brzoskwinek małych 5, moreliów 2, krzaków winogronnych 30. Za cmentarzem jest plac mający w sobie łokci kwadratowych 2440, na tym placu jest budynek zły, do mieszkania prawie niezdatny.

podpisał: W[iktor] Wyszkowski k[anonik] k[atedralny] p[łocki], do spisania inwentarza wyznaczony mp.

Sprzęty kościelne pozostałe:

Brytfannów miedzianych do topienia wosku – 2.

Konewka do wody miedziana – 1.

Kufel miedziany – 1.

Lichtarzy mosiężnych małych – 2.

Lichtarzy cynowych stołowych – 2.

Lichtarzy cynowych większych i mniejszych – 18.

Moździerz do strzelania – 1.
Kociołek miedziany żółty – 1.
Sprzęty kuchenne i refektarskie pozostałe:
Saganek miedziany – 1.
Kociołek – 1.
Brytfanna miedziana – 1.
Łyżka durszlakowa blaszana – 1.
Rożen z łańcuchem – 1.
Patelnia – 1.
Ponewka żelazna – 1.
Dynarków – 2.
Klamra – 1.
Siekac krzywy – 1.
Piła do rznięcia drew – 1.
Wilków do kuchni – 2.
Misa cynowa obręczasta – 1.
Pólmisek cynowy duży – 1.
Pólmisków cynowych – 3.
Pólmisek mały głębszy – 1.
Talerzy cynowych – 10.
Przystawek cynowych głęb[szych] – 10.
Przystawek płaskich cynow[ych] – 6.
Konewek większych cynowych – 3.
Konewek mniejszych cyn[owych] – 3.
Solniczek – 2.
Lichtarzy – 2.
Łyżek małych – 6.

2

Wykaz sprzętów kościelnych kościoła św. Piotra i Pawła, 27 I 1865 r.

Źródło: AD Płock, *Akta zakonne – benedyktyni, Akta kościoła pobenedyktyńskiego 1865–1881*, b.p.

Wykaz aparatów kościelnych należących do klasztoru po księżach benedyktynach pułtuskich uformowany przez delegację do zajęcia pod zawiadywanie Skarbu Królestwa majątków klasztornych, w Pułtusk, dnia 15/27 stycznia 1865 r.

1. Ołtarz wielki św. Piotra i Pawła Apostołów z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej, ozdobiony 8. kolumnami z 12. apostołami snycerskiej i rzeźbiarskiej roboty, bardzo ozdobny.
2. Ołtarz w kaplicy Jezusa Chrystusa Ukrzyżowanego z obrazem Serca Jezusowego i wszystkimi ozdobami.
3. Ołtarz w kaplicy drugiej N. Maryi Panny Zwiastowania. Obraz ozdobiony sukienką na tekturze, częścią złotem, częścią srebrem wyrabianą, z koronami u Najświętszej Panny i św. Archanioła Gabryjela oraz lilią srebrnymi, korony złożone, na zasuwie jest św. Wojciech, a drugiej kondygnacyjnej obraz Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny.
4. Ołtarz św. Ignacego Loyoli sukienką na tekturze, w części złotem, w części srebrem malarskim przyozdobioną, na ołtarzu tym wystawiony jest obraz św. Benedykta mający zawieszony na piersiach krzyżyk złoty i serce maleńkie srebrne.
5. Ołtarz św. Franciszka Ksawerego podobnie ozdobiony z krzyżykiem srebrnym, w tymże ołtarzu wstawiony jest obraz św. Scholastyki.
6. Ołtarz Boskiej Opatrzności, na tymże obrazie jest votum małe srebrne i relikwiarzyk z ozdóbką srebrną.
7. Ołtarz św. Stanisława Kostki ozdobiony sukienką na tekturze złotem i srebrem malarskim.
8. Ołtarz św. Tadeusza Apostoła z wyobrażeniem na ołtarzu twarzy Jezusa Chrystusa i votum jedno srebrne nad głową św. Tadeusza.
9. Ołtarz św. Józefa ozdobiony podobnie jak św. Stanisława.
10. Ołtarz św. Anioła Stróża z ozdobami.
11. Ołtarz św. Jana Nepomucena z ozdobami.
12. Organy – 1.
13. Ambona – 1.
14. Ławek po obu stronach w kościele – 20.
15. Ławek mniejszych bocznych – 7.
16. Ławek przed chórem w prezbiterium – 3.

17. Chór do odprawiania kapłańskich pacierzy w prezbiterium po obu stronach z ozdobami – 2.
18. Obrazów w framugach nad kaplicami wyobrażających życie Jezusa Chrystusa aż do Zesłania Ducha Świętego – 12.
19. Obrazów wyobrażających życie Jezusa Chrystusa – 3.
20. Obrazy Świętych, jako to: św. Katarzyny – 1.
21. Obraz św. Maura – 1.
22. Obraz św. Antoniego z Padwy – 1.
23. Obraz św. Męczenników – 1.
24. Obraz św. Franciszka – 1.
25. Obraz Najświętszej Maryi Panny – 1.
26. Obraz św. Benedykta – 1.
27. Obraz św. Alojzego – 1.
28. Obraz św. Wojciecha – 1.
29. Droga do nieba – 1.
30. Obraz św. Scholastyki – 1.
31. Obraz Najświętszej Maryi Panny Łaskawej – 1.
32. Obraz św. Franciszka Borgiasza – 1.
33. Obraz św. Placyda – 1.
34. Obraz Pana Jezusa Ukrzyżowanego – 1.
35. Obraz świętych dwóch japońskich męczenników – 1.
36. Obraz św. Bernarda – 1.
37. Obraz św. Weroniki – 1.
38. Obraz św. Ludwika – 1.
39. Portret Andrzeja Noskowskiego, biskupa płockiego – 1.
40. Portret Klemensa XI – 1.
41. Portret Kryspina Mireckiego, opata – 1.
42. Lawaterz w zakrystyi – 1.
43. Szafka do mszałów w zakrystyi – 1.
44. Mensa do składania ornatów – 1.
45. Mensa druga do składania ornatów i alb – 1.
46. Klęcznik – 1.
47. Dalmatyków koloru czerwonego – 8.

48. Ornatów koloru czerwonego z wszelkimi rekwizytami sztuk – 18.
49. Ornatów koloru białego – 14.
50. Dalmatyków koloru białego – 10.
51. Ornatów koloru zielonego – 11.
52. Ornatów koloru fioletowego – 12.
53. Dalmatyków koloru fioletowego – 2.
54. Ornatów koloru żałobnego – 10.
55. Dalmatyków koloru żałobnego – 2.
56. Kap białego koloru – 5.
57. Kap czerwonego koloru – 4.
58. Kap fioletowego koloru – 1.
59. Kap zielonego koloru – 1.
60. Kap żałobnego koloru – 2.
61. Alb solennych – 5.
62. Alb powszednich – 22.
63. Komży księży i studenckich – 20.
64. Wellów – 1.
65. Effotów – 3.
66. Antepediów – 3.
67. Korporałów – 40.
68. Puryfikaterzy – 148.
69. Humerałów sztuk – 30.
70. Ręczników dużych – 23.
71. Ręczników przy ołtarzach – 33.
72. Obrusów cienkich – 35.
73. Obrusów grubych – 30.
74. Mitry opata – 4.
75. Biretów – 4.
76. Monstrancja miedziana, złożona, z melchizedechem – 1, funtów 5, łutów 3³².

32 Od 1849 r. w Królestwie Polskim oficjalnie miał obowiązywać system miar rosyjskich, który zastąpił system nowopolski, jednak w praktyce ten poprzedni był stosowany co najmniej do czasów powstania styczniowego. Nie ma pewności, którego systemu używali inwentaryzatorzy. W wykazie publikowanym pod nrem 5 biegli opierali się na systemie nowopolskim, więc może w niniejszym również. Według miar nowopolskich: funt = 405,504 g, łut = 12,627 g, według miar rosyjskich: funt = 410 g, łut = 12,8 g.

77. Kielich duży do komunikantów, miedziany, wewnątrz połączany, a zewnątrz posrebrzany – 1, funt 1, łutów 26.
78. Puszka do cymborium z nakryciem miedziana, wyślacana – 1, funty 2, łuty 3.
79. Kielich z pateną i futerałem ofiarowany przez Rojewskiego – 1, funt 1, łutów 22.
80. Kielichów srebrnych 11, funtów 13.
81. Patyn srebrnych połączanych – 9, funtów 3.
82. Kielich platerowany z pateną 1, funt 1.
83. Krzyż srebrny z drzewem Św. Krzyża – 1, funtów 3, łutów 26.
84. Pacyfikał srebrny z promieniami połączanymi – 1, funt 1, łutów 21.
85. Pacyfikał – 1, funt 1, łutów 14.
86. Trybularz srebrny z łańcuszkami w złym stanie – 1, funtów 2.
87. Łódka do kadzidła srebrna – 1, łutów 20.
88. Puszek cynowych do Hostyi – 2.
89. Trybularzy mosiężnych – 2.
90. Łódka do kadzidła mosiężna z łyżeczką – 1.
91. Łyżeczka cynowa do łódki – 1.
92. Tacek cynowych do mszy – 4.
93. Lawaterz cynowy – 1.
94. Konewka miedziana do wody – 1.
95. Misa pod lawaterzem mosiężna – 1.
96. Kotłów płaskich miedzianych do lania świec – 2.
97. Rondel miedziany – 1.
98. Łyżek blaszanych – 2.
99. Rondel mały do topienia łoju i wosku – 1.
100. Formy żelazne do opłatków – 2.
101. Żelazko do wyciskania hostyi – 1.
102. Dynarek żelazny – 1.
103. Moździerz żelazny – 1.
104. Ampułek cynowych – 12.
105. Vascula do Oleju Świętego – 1.
106. Luster – 3.
107. Mszałów – 17.
108. Mszałów żałobnych – 9.

109. Pontyfikałów ceremonialnych – 2.
110. Kanon do ceremonij – 1.
111. Kanon z Ewangeliami – 1.
112. Agend – 2.
113. Antyfonarzów – 2.
114. Bursa do Oleów Świętych – 2.
115. Krzyżów na ołtarzach drzewianych – 9.
116. Krzyżów na ołtarzach drzewianych większych – 2.
117. Lichtarzy wielkich z gzymsami cynowych – 6.
118. Lichtarzy średnich z gzymsami cynowych – 58.
119. Lichtarzy średnich³³ z gzymsami cynowych – 6.
120. Lichtarzy mosiężnych gładkich – 2.
121. Lichtarzy drewnianych do katafalka małych – 4.
122. Lichtarzy drewnianych do katafalka – 4.
123. Lamp szklanych do łożu – 10.
124. Lampa blaszana do oświetlenia kościoła wisząca – 1.
125. Lampa z podstawą w prezbiterium – 1.
126. Lichtarzy małych do chóru cynowych – 10.
127. Lichtarzy małych z kompozycyi żółtych – 2.
128. Lichtarzy z nowego srebra – 2.
129. Szczypców – 10.
130. Krzyż srebrny z drzewa [ss] Krzyża Świętego – 1.
131. Zegar na wieży – 1³⁴.
132. Zegar z szafką zepsuty – 1.
133. Stolik czerwono malowany sosnowy – 1.
134. Schodów ze stopniami – 6.
135. Szaf prostych sosnowych – 2.
136. Kufer okuty dębowy – 1.
137. Skrzyń do świec – 2.
138. Taboretów – 6.
139. Fotel – 1.

33 Pomyłka spisujących. Prawdopodobnie powinno być: mniejszych.

34 W inwentarzu z 1869 r., w którego skład wciągnięto cały niniejszy wykaz, dopisano: zepsuty.

140. Pulpitów – 3.
141. Dywany – 4.
142. Okryć na gradusy sztuk – 2.
143. Dywaników – 2.
144. Baldachyn z okryciem większy – 1.
145. Baldachyn z okryciem mniejszy – 1.
146. Krzyż drewniany – 1.
147. Firanki jedwabne przed wielki ołtarz – 2.
148. Poduszek pod mszały – 13.
149. Okryć mniejszych na gradusy – 4.
150. Całun żałobny – 1.
151. Rezurekcja – 1.
152. Konfesjonałów – 9.
153. Katafalek z dwiema kolumnami – 1.
154. Lwów snycerskiej roboty z drzewa – 4.
155. Kociołek miedziany do wody święconej – 1.
156. Kanony na ołtarzach – 33.
157. Kwiatów z różnych materyj na ołtarzach – 30.
158. Świec woskowych żółtych – 9.
159. Świec woskowych białych – 36.
160. Świec dużych białych woskowych – 6.
161. Świeca duża Paschał – 1.
162. Świec stearynowych – 58.
163. Dzwonków mosiężnych przy ołtarzach – 6.
164. Dzwon u zegara większy – 1.
165. Dzwon u zegara mniejszy – 1.
166. Dzwon św. Mateusza – 1.
167. Dzwon św. Antoniego – 1.
168. Dzwon św. Grzegorza – 1.
169. Sygnaturek – 2.
170. Dzwonek w zakrystyi – 1.
171. Dzwonek w korytarzu – 1.
172. Nożyczek par – 2.

173. Żelazka do wycinania komunikantów i hostyi – 2.

174. Pasków do podwiązywania alb – 9.

Sprawione kosztem Bractwa Serca Pana Jezusowego:

1. Obraz procesyjonalny snycerskiej roboty z statuą Najświętszej Panny Maryi Skiempskiej³⁵ w sukni materyjalnej, srebrem i złotem przerabiany, z koroną na głowie z 12. złożonemi gwiazdami, w ramach szklanych – 1.

2. Obraz drugi procesyjonalny Serca Pana Jezusa z jednej, a z drugiej Serce Najświętszej Panny Maryi na płótnie malowany, gustowną rzeźbiarską robotą zrobiony z pokrowcem perkalowym – 1.

3. Chorągiew procesyjonalna z sznurami i kutasami złotymi na morze białej z wyobrażeniem po pierwszej stronie Serce Pana Jezusa, i pelą zrobionem, z wyszyciem złotymi literami drukowanemi „Serce Jezusa zbaw nas grzesznych”, a po drugiej stronie z wyobrażeniem Serca Najświętszej Maryi Panny z wyszyciem dużemi literami na akksamicie czarnym z blaszkami złotymi „Serce Maryi ratuj nas grzesznych”. Rok 1862 – 1.

4. Krucyfiks gipsowy niewielki pięknej roboty na ścianie zawieszony – 1.

3

Wykaz sprzętów domowych w klasztorze benedyktynów, 27 I 1865 r.

Źródło: AD Płock, *Akta zakonne – benedyktyni, Akta kościoła pobenedyktynskiego 1865–1881, Wykaz wszelkich ruchomości i sprzętów domowych znajdujących się w klasztorze po księżach benedyktynach w Pułtusk sporządzony przez delegację do zajęcia pod zawiadywanie Skarbu Królestwa majątków klasztornych, w Pułtusk, dnia 15/27 stycznia 1865 r., b.p.*

Nr bieżący	Wyszczególnienie przedmiotów	W jakim stanie	Sztuki	Wartość przez biegłych podana ³⁶	
	A. Sprzęty, naczynia znalezione w celi opieczętowanej:				
1.	Łyżek cynowych starych	zużyte	8.	0,24	–
2.	Widelców i nożów żelaznych par 8.	średni	16.	0,48	–
3.	Kubków cynowych do wina, ważą funtów 13.	ditto	14.	1,95	funt po kop. 15.
4.	Kubków cynowych z uszkami do piwa, zwanych manczurami, ważą funtów 47.	ditto	15.	7,05	ditto
5.	Solniczek cynowych, ważą funt 1.	ditto	6.	0,15	ditto
6.	Salaterek cynowych, ważą funtów 5.	ditto	2.	0,75	ditto
7.	Półmisków cynowych, ważą funtów 17.	ditto	8.	2,55	ditto
8.	Lichtarz blaszany mosiężny	stary, zły	1.	1,5 kop.	ditto
9.	Łyżka miedziana kuchenna funt 1. ważąca	stara	1.	0,24	funt po kop. 24.
10.	Łyżka cynowa, półmiskowa	ditto	1.	0,05	ditto
11.	Rondli miedzianych dużych, ważących funtów 45.	średni	3.	10,80	ditto

35 W kościele bernardynów w Skępem znajduje się cudami słynąca rzeźba NMP z końca XV w.

36 W rublach srebrnych; 1 rubel srebrny (rs.) = 100 kopiejek (kop.).

Nr bieżący	Wyszczególnienie przedmiotów	W jakim stanie	Sztuki	Wartość przez biegłych podana	
12.	Rondli mniejszych miedzianych, ważących funtów 23.	zużyte	5.	5,52	ditto
13.	2. pokrywy miedziane od rondli dużych, ważące funtów 10.	ditto	2.	2,40	ditto
14.	Kopraków miedzianych dużych, ważących funtów 33.	ditto	3.	7,92	ditto
15.	Brytfanna miedziana ważąca funtów 6.	średni	1.	1,44	ditto
16.	Kocioł miedziany średni do grzania wody, ważący funtów 16.	ditto	1.	3,84	ditto
17.	Cierpak miedziany z trzonkiem żelaznym, ważący funtów 0,5.	zużyty	1.	0,12	ditto
18.	Obrusów białych podłużnych po łokci 6. długości	używane	10.	20	po rs. 2. sztuka
19.	Hebel do szatkowania kapusty o 3. nożach	średni	1.	0,75	–
20.	Garniec blaszany	stary, zły, nieużyteczny	1.	1,5 kop.	–
21.	Talerzy cynowych głębokich ważących funtów 49.	zużyte	34.	16,66	funt po kop. 15.
22.	Talerzy cynowych płaskich ważących funtów 27.	ditto	19.	4,05	ditto
23.	Patelnie żelazne 2.	złe, dziurawe, nieużyteczne	2.	0,03	–
24.	Lichtarz drewniany z blachą do świecy	stary, zły, nieużyteczny	1.	0,01	–
25.	Forma blaszana do bab, większa	stara, zużyta	1.	0,10	–
26.	Błacha miedziana do ciast, ważąca funtów 10.	w dobrym stanie	1.	2,40	funt po kop. 40 ³⁷
27.	Żelazna obręcz z beczi duża	zła, zardzewiała	1.	0,10	–
28.	Piła średnia	stara, zła, zużyta	1.	0,05	–
29.	Forma blaszana mała do ciast	stara, zużyta, zardzewiała	1.	0,01	–
30.	2. topory z trzonkami drewnianymi	średni	2.	0,60	po 30. kop.
31.	Liwarek blaszany	stary, zużyty	1.	0,05	–
32.	Drzwiczki do pieca blaszane, stare, złe	zużyte	1.	0,04	–
	B. Sprzęty i naczynia kuchenne oddane przez władzę wojskową do użytku pozostawionemu przy kościele ks. Wiśniewskiemu jako wikaryjuszowi				
1.	Łyżek cynowych	stare, zużyte	3.	0,09	–
2.	Widelców i nożów z trzonkami żelaznymi par 6.	stare, zużyte	12.	0,36	–
3.	Kubków cynowych do wina ważących funt 1.	ditto	2.	0,30	po kop. 15. sztuka
4.	Kubków cynowych do piwa, z uszkami, ważących funtów 5.	ditto	2.	0,75	po kop. 37,5 sztuka
5.	Solniczki cynowe 2.	średnie	2.	0,06	–
6.	Salaterka cynowa 1.	średnia	1.	0,15	–
7.	Półmiski cynowe ważące funtów 6.	średnie	3.	0,90	po kop. 30. sztuka
8.	Łyżka miedziana kuchenna ważąca funt 1.	średnia	1.	0,24	–
9.	Samowar mosiężny stary	potrzebuje znacznej reparacji	1.	3	–

37 Pomyłka inwentaryzatorów. Jeżeli 1 funt był wart 40 kop., to wartość całej blachy powinna wynieść 4 ruble. Wpisane obok 2,40 rs. oznaczają, że funt policzono po 24 kop.

Nr bieżący	Wyszczególnienie przedmiotów	W jakim stanie	Sztuki	Wartość przez biegłych podana	
10.	Durszlak miedziany ważący funtów 6.	potrzebuje znacznej reparacji	1.	1,44	–
11.	2. kociołki miedziane ważące po funtów 15.	w średnim	2.	7,20	–
12.	Szalki mosiężne stare z gwichtami starami, funtów 2., 3., 4., 5., 6., 8., 9. i 10. wagi warszawskiej, które szacują się	zużyte, złe	1.	0,75	–
13.	Topór czyli siekiera z toporzyskiem drewnianem	średni	1.	0,30	–
14.	Kuchnia angielska duża z blatami lanemi, popękanemi	w złym	1.	5	–
15.	Obrusów białych podłużnych, długich po łokci 5.	średnim	6.	9	po 1,50 rs.
16.	Serwet białych starych	zużyte	4.	0,60	po kop. 15.
17.	Hebel mały do kapusty z 1. nożem	złym	1.	0,05	–
18.	Moździerz mosiężny ważący funtów 10., z tłuczkiem drewnianym, okutym	średnim	1.	3	–
19.	Patelnie 2.	w złym	2.	0,30	po kop. 15.
20.	Blachy miedziane 2. ważące funtów 6.	ditto	2.	0,48	–
21.	Młynek do kawy 1., potrzebuje reparacji	ditto	1.	0,25	–
22.	Młynek do pieprzu, potrzebuje reparacji	ditto	1.	0,20	–
23.	2. kłódki do kapusty. W kłódkach tych, w jednej jest kapusty wiader ..., a w drugiej, która jest oddana miejscowemu księdzu do życia ... ³⁸	dobrym	2.	1,50	–
24.	Belka do wagi stara, żelazna	zużytym	1.	0,25	–
25.	Lejek blaszany stary, mały	ditto	1.	0,02	–
26.	Stółów dębowych wąskich na stalugach z refektarza	średnim	3.	1,35	–
27.	Stół składany dębowy	ditto	1.	3	–
28.	Ławek sosnowych podłużnych	ditto	4.	1,20	–
29.	Katedra z refektarza z drzwiczkami ze złemi zawiaskami	zużytym	1.	0,45	–
30.	Stół sosnowy niewielki bez szuflady	złym	1.	0,15	–
31.	Beczek do wody 2.	średnim	2.	0,60	–
32.	Dynarek żelazny duży	zużytym	1.	0,30	–
33.	Wiadra do wody 2. okute	średnim	2.	0,60	–
34.	Waza fajansowa używana	w stanie średnim	1.	0,75	–
35.	Czajniki fajansowe 2.	stare, popękane	2.	0,20	–
36.	Skrzynia spiżarniana z przegrodami	średnim	1.	0,75	–
37.	Skrzynki czyli szuflady do mąki	ditto	3.	1,20	po kop. 40.
38.	Rondelków średnich miedzianych, wybielanych 6. ważących funtów 32.	ditto	6.	7,68	po kop. 24. funt

Razem: 248 sztuk, 144,75 rs.

Biegli do oszacowania użyci wykaz niniejszy w dowód oszacowania powyższych ruchomości i sprzętów podpisują

Józef Pętkowski [?]

Ludwik Hasselberg

38 Niewypełnione.

4

Sumaryczny spis ksiąg biblioteki benedyktyńskiej, 28 I 1865 r.

Źródło: AD Płock, *Akta zakonne – benedyktyni, Akta kościoła pobenedyktyńskiego 1865–1881, Ogólny liczebny opis do biblioteki do klasztoru po księżach benedyktynach należącej sporządzony przez delegację do zajęcia pod zawiadywanie Skarbu Królestwa majątków klasztornych, w Pułtusk dnia 16/28 stycznia 1865 r., b.p.*

I. W sali, idąc z kruchty do dzwonów.

1. Gazet oprawnych z różnych lat – 114 woluminów.
 2. Rubrycel – 200.
 3. Teologii – 487.
 4. Fragmenta – 268.
 5. Manuskryptów oprawnych – 512.
 6. Siscissis – 1142.
 7. Conciones – 734.
 8. Sermones homile et conciones – 476.
 9. Opera humanilia et alia – 1327.
- łącznie 5560³⁹.

II. W sali nad zakrystyją.

1. Dzieł historycznych – 588.
 2. Dzieł autorów łacińskich – 491.
 3. Dzieł filozoficznych – 482.
 4. Dzieł literatury – 770.
 5. Dzieł gramatyki – 151.
 6. Dzieł geograficznych – 93.
 7. Tabela geograficzna z roku 1670 – 1.
 8. Map różnych – 35.
- łącznie: 2611.

III. W sali nad skarbcem.

1. Varii libri – 383.
2. Opera ss. Patrum – 264.
3. Constitutiones – 259.

39 Pomyłka. Winno być 5260.

4. SS. Canones – 416.

5. Biblia S. – 99.

łącznie: 1421.

Zebranie:

w sali I. – 5560.

w sali II. – 2611.

w sali III. – 1421.

Razem: 9592⁴⁰.

5

Wykaz zapasów żywności w klasztorze benedyktynów, 5 I 1865 r.

Źródło: AD Płock, *Akta zakonne – benedyktyni, Akta kościoła pobenedyktyńskiego 1865–1881, Wykaz zapasów żywności w spiżarni i piwnicy po XX. Benedyktynach po zniesionem klasztorze tego zakonu w Pułtusku*, b.p.

A. W spiżarni

1. Mąki żytniej razowej – 16 garncy⁴¹, 1,35 rs., po kopiejek 8,5.
2. Mąki żytniej pytlowej – 20 garncy, 3,60 rs., po kop. 18.
3. Mąki pszennej przedniej – 8 garncy, 1,80 rs., po kop. 22,5.
4. Mąki poszledniej pszennej – 10 garncy, 1,80 rs., po kop. 18.
5. Kaszy drobnej gryczanej – 4 garnce, 0,20 rs., po kop. 5.
6. Kaszy jaglanej – 8 garncy, 0,52 rs., po kop. 6,5.
7. Kaszy jęczmiannej drobniejszej – 8 garncy, 0,48 rs., po kop. 6.
8. Kaszy jęczmiannej grubej – 4 garnce, 0,12 rs., po 3 kop.
9. Grochu polnego – 4 garnce, 0,36 rs., po kop. 9.
10. Świc łojowych – 4 funty, 0,60 rs., po kop. 15.
11. Słoniny obsuszanej – 12 funtów, 1,56, po kop. 13.
12. Soli białej – 4 funty, 0,10 rs., po kop. 2,5.
13. Cebuli w części zepsutej – 8 garncy, 0,96 rs., po kop. 12.

⁴⁰ Razem powinno być 9292 woluminy.

⁴¹ 1 garniec nowopolski = 4 l.

B. W piwnicach

14. Buraków ćwikłowych – 16 garncy, 0,75 rs., uczyni po kop. 3,5⁴².
15. Selerów – 2 kopy⁴³, 0,30 rs., po kop. 15.
16. Porów – 2 kopy, 0,30 rs., po kop. 15.
17. Pietruszki – 2 kopy, 0,30 rs., po kop. 15.
18. Pasternaku – 8 garncy, 0,45 rs.
19. Kapusty białej szatkowanej beccka 1., w której może być wiader zwyczajnych 8, 1,80 rs., po kop. 22.
20. Ogórków kwaszonych psujących się beccka 1., w której może być kop 4, 0,60 rs., po kop. 15.
21. Wina francuskiego mszalnego butelek 15 czyli garncy 3., 4,50 rs., po 1,50 rs.

Razem: 22,45 rs. Wyraźnie: rubli srebrem dwadzieścia dwa, kopiejek czterdzieści pięć.

Powyższe szczegóły zapasów spiżarniowych przez biegłych oszacowane zostały. Biegli użyci do szacowania:

Józef Pętkowski [?]

Ludwik Hasselberg

Delegacja ustanowiona do przejęcia majątków klasztornych w zawiadywanie Skarbu wykaz niniejszy znalezionych zapasów żywności w spiżarni i piwnicach po XX. Benedyktynach po zniesionym klasztorze tego zakonu poświadczą, w Pułtuskus dnia 24 grudnia 1864/5 stycznia 1865 r.

ks. Wielgolawski

Wunderlich

Jaskłowski

Powichrowski

podpułkownik [nazwisko nieczytelne]⁴⁴

ks. Leonard Wiśniewski

42 Pomyłka, 16 garncy po 3,5 kop. = 56 kop.

43 1 kopa = 60 sztuk.

44 W j. rosyjskim.

6

Inwentarz kościoła św. Piotra i Pawła, 9 IX 1869 r.

Źródło: AD Płock, *Akta zakonne – benedyktyni, Akta kościoła pobenedyktynskiego 1865–1881, Spis inwentarza kościoła św. Piotra i Pawła po XX. Benedyktynach w Pułtusk*, b.p.

Działo się w mieście Pułtusk, w mieszkaniu zarządzającego kościołem Św. Piotra i Pawła, dnia 28 sierpnia/9 września 1869 r.

Na zasadzie rozporządzenia Konsystorza Jeneralnego diecezji płockiej na Wydział Pułtuski z dnia dzisiejszego za nr. 608, spowodowanego odezwą Rządu Gubernialnego Łomżyńskiego z dnia 12 czerwca r.b. nr 2574, dziekan dekanatu pułtuskiego, przybywszy do mieszkania J.X. Leonarda Wiśniewskiego⁴⁵, wikariusza kościoła pobenedyktynskiego w Pułtusk, przystąpił do spisania inwentarza tegoż kościoła, wzięwszy za zasadę opisanie kościoła i klasztoru pobenedyktynskiego oraz wykaz aparatów kościelnych, wykaz ogrodzeń i ogrodów owocowych i warzywnych i wykaz sprzętów i naczyń kuchennych sporządzonych przez delegacją do zajęcia pod zawiadywanie Skarbu Królestwa majątków klasztornych na dniu 15/27 stycznia 1865 r., jakoż znalazł i opisał przy względzie na zmiany ostatecznie w miesiącu wrześniu r.b. przez rząd poczynione jak następuje:

Kościół massiw murowany z cegły palonej na wapno składa się:

1. Kościoła z prezbiterium długości 144, szerokości 48, wysokości 78 stóp⁴⁶
2. Z nawy prawej długości 144, szerokości 17, wysokości 32 stóp
3. Z nawy lewej długości 144, szerokości 17, wysokości 32 stóp
4. Z wieży prawej długości 17, szerokości 17, wysokości 100 stóp
5. Z wieży lewej długości 17, szerokości 17, wysokości 100 stóp
6. Z przybudowania na zakrystyją długości 33, szerokości 17, wysokości 32 stóp
7. Z zachowania, mającego długości 12, szerokości 11, wysokości 7 stóp
8. Z przedsionka, mającego długości 8, szerokości 11, wysokości 8 stóp

dachówką holenderką kryty, nawy boczne kryte blachą żelazną, czerwono malowaną, rynny blaszane na około wieży kryte taką samą blachą, tylko gzymsy na wieżach blachą miedzianą. Frontem na wschód, cały cegłą na wapno sklepiony. Podłoga flisowa z marmuru siwego, z frontu jest kruchta z wchodem wielkimi drzwiami, z prawej strony obok wielkiego ołtarza jest przedsionek, zakrystyja i zachowanko oraz kruchta

45 Leonard Wiśniewski (1808–1880) – benedyktyn, po kasacie pozostawiony do opieki nad kościołem. Ciepłe wspomnienie poświęcił swemu katechecie Wiktor Gomulicki we *Wspomnieniach niebieskiego munda*.

46 Stopa nowopolska = 28,8 cm, stopa rosyjska = 30,48 cm. Porównanie wymiarów z tymi z inwentarza z 1882 r. (zob. nr 7) oraz używanie prętów kwadratowych wskazuje raczej na stosowanie miary nowopolskiej.

boczna, a nad przysionkiem na piętrze zachowanie na bibliotekę, z lewej strony wielkiego ołtarza jest skarbiec.

Chór do organów umieszczony na czterech filarach drewnianych, z wieży prawej wchód na chór i do zegara, a z wieży lewej wchód do dzwonów. W wieży prawej jest umieszczony zegar o dwóch dzwonach, obecnie zepsuty, w wieży lewej trzy dzwony duże i sygnaturek. Drugie wejście do kościoła jest z podwórza przez kruchtę boczną, trzecie wejście jest z korytarza dawnego klasztoru przez drzwi filungowe dwudziałowe dwoje na zawiasach, okute, z jednym zamkiem. Drzwi w kościele wielkich filungowych dwoje okutych, jedno z zamkiem, dwudziałowych drzwi pojedynczych filungowych troje, drzwi pojedynczych prostych 7. okutych na zawiasach żelaznych, z zamkami. Okien dużych w kościele 25., okrągłych mniejszych 13., okien 4. z kratami żelaznymi w zakrystyi, skarbcu i przedsionku. Oprócz tego w kościele na parterze okien okratowanych jest 11., wszystkie okna są na zawiasach i oszklone, w dobrym stanie.

W tym kościele są dwie kaplice, to jest z prawej strony Pana Jezusa, z lewej Najświętszej Maryi Panny i ołtarzy 11, a mianowicie: *[– tu następuje dosłowne przepisanie wykazu aparatów kościelnych z inwentarza z 1865 r. publikowanego pod nrem 2]*

Przy kościele tym istnieje dom, dawniej klasztor, XX Benedyktynów masyw murywany z cegły palonej na wapno, o jednym piętrze, dachówką karpiówką kryty na wapno o jednym piętrze, a gzemsy blachą żelazną, czerwoną, malowaną. Na parterze i piętrze są korytarze przez długość domu, dom ten połączony był z kościołem korytarzem, długi stóp 21., szeroki 16., wysoki 25., w stanie dobrym, ubezpieczony na rubli srebrem 220. Obecnie od ulicy zrobione zostały drzwi w tym korytarzyku, przez które wchodzi się do mieszkania ks. wikaryjusza obsługującego kościół, mieszkanie to jest odseparowane ścianą od reszty klasztoru zajętego na szkoły, mieszkanie ks. wikaryjusza jest na piętrze od ulicy, o jednym wejściu, ma dwa pokoiki, które ogrzewa jeden piec, i zachowanie; po drugiej stronie mieszkanie dla stróża. Na dole pod mieszkaniem ks. wikaryjusza kuchnia dla niego, a naprzeciwko kuchni mieszkanie dla zakrystyjana, składające się z dwóch małych stancyi. Z korytarzyka łączącego klasztor z kościołem prowadzą drzwi do kościoła, drugie zaś na podwórze mające prętów 180.⁴⁷, z którego jest wejście trzecie do kościoła.

Na tym podwórzu znajduje się szopa na skład drzewa, jedna ściana masyw murowana z cegły palonej na wapno, odgranicza ogród owocowy od podwórza, a z drugiej strony słupy murowane, na których wsparty jest dach, w stanie dobrym, ubezpieczona na rs. 80.

Znajduje się także studnia z pompą z drzewa, z ocembrowaniem drewnianem, nad nią wystawka długa stóp 8., szeroka 8., głęboka 30., oszacowana rs.10.

Domek w ogrodzie masyw murowany z cegły palonej na wapno, dachówką karpiówką kryty, na parterze jest zachowanie z drzwiami pojedynczemi, okutemi, a na piętrze

47 1 pręt² = 18,66 m².

stancja dla ogrodnika z jednym oknem bez okucia oszklonem, podłoga z tarcic, piec z kachli prosty z drzwiczkami.

Ogród owocowy przy kościele mający prętów 209., czarnoziom z piaskiem żwirkowatym, mający jabłoni sztuk 10., gruszek 38., wiśni 8., śliwek 10., orzechów włoskich 3., drzewa dzikiego 43. Między gruszkami są: sapieżanki, mączki, pasówki, baby i cukrówki, między jabłkami oliwki i kalwiny, wiśnie zwyczajne, śliwki węgierki i lubaszki.

Ogród dziki przed kościołem mający prętów 70., drzew dzikich sztuk 30., sztachetkami obwiedziony, długości sążni 34⁴⁸.

Parkany. Parkan około ogrodu poczynając od kościoła na granicy wschodnio-południowej do domu w ogrodzie, długości sążni 94., z cegły na wapno murowany, znajduje się w nim blisko kościoła brama z furtką na dwóch zawiasach, z zamkiem, dobry.

Parkan poczynający się od domu w ogrodzie na granicy południowo-zachodniej, długości sążni 74., z desek w słupy, w stanie złym.

Parkan poczynając od końca powyższego do kloak, długi sążni 24., z cegły na wapno murowany, znajduje się w nim brama z furtką na zawiasach, od ogrodu do podwórza. Parkan ten odgranicza podwórze szkolne z ogrodem pozostawionym zarządzającemu kościołem.

Sprzęty i naczynia kuchenne pozostawione do użytku J. ks. wikaryjuszowi

1. Łyżek cynowych, starych, zużytych sztuk 3. – 9. kopiejek.
2. Widelców, nożów z trzonkami żelaznemi, stare, zużyte par 6. – 36. kop.
3. Kubków cynowych do wina, ważące funt 1, sztuk 2. – 30 kop.
4. Kubków cynowych do piwa z uszkami, ważące funtów 5, sztuk 2. – 75 kop.
5. Solniczki cynowe 2. – 6 kop.
6. Salaterka cynowa 1. – 15 kop.
7. Półmiski cynowe ważące funtów 6., sztuk 3. – 90 kop.
8. Łyżka miedziana kuchenna ważąca funt 1., sztuk 1. – 24 kop.
9. Samowar mosiężny stary 1. – 3 ruble srebrne.
10. Durszlak miedziany ważący funtów 6., sztuk 1. – 44 kop.
11. 2. kociołki miedziane ważące po funtów 15, w średnim stanie – 7. rs., 20. kop.
12. Szalki mosiężne stare z gwichtami staremi, zużyte, złe, funtów 2., 3., 4., 5., 6., 8., 9. i 10 wagi warszawskiej oszacowane – 75. kop.
13. Topór czyli siekiera z toporzyskiem drewnianem, w średnim stanie – 30. kop.
14. Kuchnia angielska duża z blatami lanemi, popękanemi, w złym stanie – 5. rs.
15. Obrusów białych, podłużnych, długich po łokci 5., w średnim stanie, sztuk 6. – 9. rs.

48 1 sążeń = 172,8 cm.

16. Serwet białych, starych, zużytych 4. – 60. kop.
17. Hebel mały do kapusty z 1. nożem, zły – 5. kop.
18. Moździerz mosiężny ważący funtów 10. z tłuczkiem drewnianym, okutym, w szrednim stanie – 3. rs.
19. Patelnie 2. złe – 30. kop.
20. Blachy miedziane 2. ważące funtów 6. – 48 kop.
21. Młynek do kawy 1. w stanie złym – 25 kop.
22. Młynek do pieprzu w stanie złym – 20. kop.
23. 2. kłódki do kapusty – 1. rs., 50 kop.
24. Stół składany dębowy – 3. rs.
25. Wiadra do wody 2. okute – 60. kop.
26. Czajniki fajansowe stare, popękane 2. – 20. kop.
27. Skrzynia spiżarniana z przegrodami – 75. kop.
28. Skrzynki czyli szuflady do mąki sztuk 3. – 1. rs., 20. kop.
29. Rondelków szrednich miedzianych, wybielanych sztuk 6., ważących funtów 32., funt po 24. kop. – 7. rs., 68 kop.

Na tem protokół niniejszy ukończony i podpisany został.

ks. Józef Pawłowski, dziekan pułtuski

ks. Leonard Wiśniewski, wikaryusz przy kościele pobenedyktyńskim.

7

Inwentarz kościoła św. Piotra i Pawła, 11 III 1882 r.

Źródło: AD Płock, *Akta zakonne – benedyktyni, Akta kościoła pobenedyktyńskiego 1865–1881, Pr[otokół z dnia] 17/29 kwietnia 1882 r.*, b.p.

Działo się w mieście Pułtusk, w zakrystyi kościoła pobenedyktyńskiego Świętych Apostołów Piotra i Pawła, dnia 27 lutego/11 marca 1882 r.

Na zasadzie wydanej aplikaty na wikaryjusza zarządzającego kościołem poklasztor-nym św. Apostołów Piotra i Pawła w mieście Pułtusk z dnia 8/20 maja 1880 r., nr 726 na imię ks. Wiktora Gogolewskiego⁴⁹, nauczyciela religii w progimnazjum puł-tuskim, dziekan dekanatu pułtuskiego w obecności dozoru kościelnego parafii Puł-tusk przystąpił do spisania inwentarza tegoż kościoła, wzięwszy za zasadę opisanie

49 Wiktor Bonifacy Gogolewski (1843–1911), katecheta, od 1902 r. kanonik pułtuski, od 1909 prałat ka-pituły pułtuskiej, w latach 1880–1911 wikaryusz (rektor) kościoła św. św. Piotra i Pawła, położył znaczne zasługi przy wyposażaniu wnętrza kościoła po pożarze.

kościół i klasztoru pobenedyktynskiego oraz wykaz aparatów kościelnych, wykaz ogrodzeń i ogrodów owocowych i warzywnych, i wykaz sprzętów i naczyń kuchennych sporządzonych przez delegację do zajęcia pod zawiadywanie Skarbu majątków kościelnych na dniu 15/27 stycznia 1865 r. sporządzony, jak również spis inwentarza kościoła św. Piotra i Pawła z dnia 28 sierpnia/9 września 1869 r. spisany przez dziekana dekanatu pułtuskiego ks. Pawłowskiego Józefa, które to dwa dokumenty po pożarze kościoła i klasztoru w dniu 9/21 lipca 1875 r. jedynie służyć mogą tylko jako wskazówki, a nie jako zasadnicze – jakoż znalazł i opisał, przy względzie na następujące zmiany, co następuje:

I. Kościół.

Kościół massiw murowany z cegły palonej na wapno. Pierwotnie postawiony przez oo. jezuitów, długi łokci polskich 70, cali 11⁵⁰, szeroki ł.p. 41, c. 6, wysoki w świetle ł.p. 30, z dwoma frontowymi wieżami po 73 ł.p. wysokimi. Po suppresji zakonu jezuitów w r. 1773 przeniesieni tu benedyktyni z Płocka w r. 1781, przemieszkivali do r. 1864. Kościół ten przy ogólnym pożarze miasta w r. 1875 zgorzał zupełnie i dopiero w r. 1880, kosztem rządu i z ofiar okolicznych i dalszych mieszkańców kraju, za sumę 24 000 rs, został odbudowanym w pierwotnych swych rozmiarach, z zachowaniem stylu architektonicznego. Jest cały, wraz z bocznymi murami, kryty blachą żelazną, wieże zaś obite blachą cynkową. Frontem postawiony na wschód, cały cegłą na wapno sklepiony, podłoga w kwadraty mieszane z marmuru i cementu. Z prawej strony wielkiego ołtarza przedsionek z podłogą marmurową, z schodami murowanymi z cegły wiodącymi do skarbczyka nad nim znajdującymi się, z niego jedne drzwi wprost kościelnych prowadzą do kruchty bocznej, mającej podłogę cementową i wyjście na podwórze, drugie drzwi wiodą do zakrystyi, poza którą są dwa zachowanka. Chór do organów umieszczony jest nad głównym wejściem. Schodami na wieży prawej wschodzi się na chór i prawę galeryję, schodami wieży lewej do dzwonów i lewej galeryi. W tej wieży umieszczone są trzy dzwony sprawione kosztem Wojciecha Haselberga, obywatela pułtuskiego, a ochrzczone przez biskupa Aleksandra Gintowta, sufragana płockiego, w kościele pokarmelickim w Warszawie przy ulicy Krakowskie Przedmieście w r. 1879 pod imieniem: św. Wojciecha, św. Apostołów Piotra i Pawła i św. Józefa oraz sygnaturka. Główne wejście jest w ścianie frontowej, mające drzwi wielkie dwuskrzydłowe, szalowane, z zawiasami i zamkiem francuskim, antabami mosiężnymi, drugie drzwi przy wejściu od podwórza, trzecie do skarbcza, czwarte do przedsionka, wszystkie dwuskrzydłowe, z okuciem francuskim, pomalowane olejno. Okien dużych w kościele 25., okrągłych mniejszych 13., wszystkie okna są oszklone w całości.

Po lewej stronie wielkiego ołtarza znajduje się zachowanie z podłogą cementową, kominkiem i oknem okratowanym, z niego wejście do skarbcza, znajdującego się na pierwszym piętrze, mającego podłogę drewnianą z kratami. W tym kościele znajdują się dwie kaplice, ze strony prawej Serca P. Jezusa, z lewej św. Stanisława Kostki.

50 1 łokieć = 57,6 cm, 1 cal = 2,4 cm.

II. Ołtarze.

A. Ołtarz wielki wzniesiony nad prezbiterium na trzy gradusy murowane, wycementowane, składa się z mensy murowanej, na niej znajduje się na stopniu drewnianym ciborium z drzewa, półokrągłe, z koroną na wierzchu, całe złocone, wykonane w fabryce Antoniego Zakrzewskiego w Warszawie⁵¹. Nad niem umieszczony jest na ścianie obraz Niepokalanego Poczęcia N.M. Panny, w ramach drewnianych, złoconych, pędzla Wojciecha Gersona⁵². Obok mensy na dwóch murowanych filarach stoją dwa posągi naturalnej wielkości św. Apostołów Piotra i Pawła, z metalu odlane, [z] fabryki Mintra w Warszawie⁵³.

B. Drugi ołtarz w kaplicy Serca Pana Jezusa, mensa murowana, przy niej dwa gradusy, na niej ciborium drewniane, białe lakierowane ze złotem. Nad nim na ścianie obraz Serca P. Jezusa pędzla Maryi hr. Łubieńskiej⁵⁴ w ramach złoconych rzeźbionych.

C. Trzeci ołtarz w kaplicy lewej takież sam, jak poprzedni, z obrazem św. Stanisława Kostki w ramach orzechowych, złoconych lekko. Sukienka na obrazie tekturowa, posrebrzana.

III. Ławki i inne sprzęty.

Ławek dużych znajduje się w kościele 12., małych 4., jeden klęcznik w kaplicy Serca P. Jezusa, katedra zastępująca miejsce ambony, fotel i dwa taborety, drugi fotel pojedynczy, stolik okrągły, czerwony, kropielnica kamienna przy wielkich drzwiach, na chórze melodykon amerykański Esteja⁵⁵. Obrazów drogi krzyżowej sztuk 14.

IV. Zakrystyja.

Zakrystyja ma drzwi szalowane pojedyncze, z zamkiem, na zawiasach żelaznych, podłoga dębowa, jedno okno okratowane, piec kaflanny. W niej znajduje się: szafka lawaterz zwana z kranem i podstawą cynkową, szafka do mszałów, pulpit, 2. szafy z szufladami i stołami do składania aparatów, klęcznik z szafką, szalfban.

V. Srebra, miedź, cyna i mosiądz itd.

1. Monstrancja miedziana, pozłacana, z melchizedechem, wysadzana czeskimi szklami, wagi funtów 5., łutów 3.

2. Kielich ze złota francuskiego z pateną w futerale, ofiarowany przez Rojewskiego, funt 1., łut. 22.

51 Zakład złotniczy Antoniego Zakrzewskiego znajdował się przy ul. Senatorskiej 463.

52 Wojciech Gerson (1831–1901) – znany malarz tworzący głównie pejzaże. Uczył m.in. Leona Wyczółkowskiego, Józefa Chelmońskiego i Marię Magdalenę Łubieńską.

53 Fabryka Karola Juliusza Mintera (1812–1892) w Warszawie była największym w państwie rosyjskim zakładem odlewniczym, produkującym m.in. wyposażenie dla kościołów.

54 Maria Magdalena Łubieńska (1833–1920) – uczennica W. Gersona, malowała głównie obrazy religijne i portrety.

55 Firma Estey Organ Company była największym producentem organów i fisharmonii (melodykonów) w USA.

3. 2. kielichy srebrne, wyłacane, z patenami.
4. 1. kielich z pateną, platerowany.
5. 1. kielich duży mosiężny, wewnątrz wyłacany, z zewnątrz posrebrzany.
6. 1. kielich srebrny z pateną z herbem.
7. Puszka do komunikantów miedziana, połączana, z nakryciem.
8. Krzyż srebrny z drzewem Krzyża Świętego.
9. Pacyfikał miedziany, połączany, z relikwiami św. Wincentego à Paulo.
10. Pacyfikał miedziany, posrebrzany, z relikwiami św. Wojciecha.
11. Lamparz srebrny przed cyboryjum, wagi funtów 2.
12. Łódka srebrna do kadzidła z łyżeczką, wagi łutów 20.
13. Puszka cynowa do hostyi.
14. Tacek cynowych do mszy świętej – 2.
15. 2. formy żelazne do pieczenia opłatków.
16. 2. żelazka do wyciskania hostyi.
17. Lustro jedno w zakrystyi.
18. Pastorał miedziany, posrebrzany, zepsuty.
19. Vasculum do oleju św., frażetowskie.
20. Ampulek szklanych – 5.
21. Krzyż frażetowski mały.
22. Lichtarzów wielkich cynowych na ołtarzu, bronzowanych sztuk 6.
23. Lichtarzów mniejszych cynowych i
24. Lichtarzów cynowych do katafalka sztuk 51.
25. Lichtarzów drewnianych do katafalka – 8.
26. Lichtarzów mosiężnych – 2.
27. Lichtarzów frażetowskich dużych – 6.
28. Lichtarzów frażetowskich małych – 6.
29. Lichtarzów frażetowskich średnich – 6.
30. Kandelabry frażetowskie o 3. świecach – 2.
31. Szczypców par 2.
32. Schodki z trzema stopniami.
33. Baldachim mały, stary, zniszczony (parasol).
34. Krzyż z figurą duży, przy wielkich drzwiach, z koroną mosiężną.
35. Krzyż z figurą duży, w zakrystyi, drewniany.

36. Figura rezurekcyi.
37. Krzyż do rezurekcyi.
38. Tryjanguł.
39. Portatyłe w oprawie sztuk 4, oprócz trzech w ołtarzach będących, razem 7.
40. Dzwonek przy zakrystyi z pasem włóczkową robotą.
41. Lichtarzew drownianych (zwanych kerce) sztuk 2. i starych bezużytecznych sztuk 2.
42. Krzyż procesyjonalny – 1.
43. Krzyżów dużyh zepsutyh – 2.
44. Krzyżów małych drownianych – 5.
45. Krzyżów małych cynowych – 1.
46. Trybularz frażetowski z łódką srebrną i łyżeczką – 1.

Aparaty

- Ornatów koloru: białego (z kompletnymi przyborami) – 11.
czerwonego (z kompletnymi przyborami) – 13.
fioletowego – 6.
zielonego – 9.
czarnego – 8.
- Kapy koloru: białego – 4.
czerwonego – 4.
fioletowego – 1.
zielonego – 2.
czarnego – 2.
- Dalmatyki koloru: białego par 5.
czerwonego – 4.
fioletowego – 2.
czarnego – 2.
- Ornatów starych do użycia niezdatnych sztuk 18.
- Infuły – 4.
Tuwalnie – 3.
Pasków do alb – 2.
Umbraculum – 3.

Bielizna

- Alb ozdobniejszych – 11.
- Alb codziennych – 15.
- Humerałów – 14.
- Korporałów – 109.
- Puryfikaterzów – 112.
- Ręczników – 57.
- Obrusów na ołtarze – 40.
- Podkładów pod obrusy – 14.
- Podkładów pod obrusy grubych – 3.
- Ręczników do lawaterza – 5.
- Ręczników do ścierania kurzu – 7.

Sprzęty rozmaite

1. Świeczniki lustrzane sztuk – 6.
2. Skrzynek do świec – 4.
3. Dzwonków małych – 8.
4. Relikwiarzów rozmaitych sztuk – 26.
5. Luster weneckich – 2.
6. Sukna czerwone na gradusy – 4.
7. Sukna niebieskie na gradusy – 1.
8. Sukna czarne na gradusy – 1.
9. Płótna – 2.
10. Dywaników zużytych starych – 5.
11. Kanonów kompletnych garniturów – 7.
12. Kanonów pojedynczych – 2.
13. Poduszek nowych na ołtarze – 3.
14. Poduszek starych na ołtarze – 16.
15. Trybularz mosiężny z łódką – 1.
16. Vasculum cynowe – 1.
17. Ramiona do kandelabrow nejsilbrowe – 2.
18. Żyrandol o 6 świecach do kaplicy Pana Jezusa – 1.
19. Chorągiew biała – 1.
20. Obraz (feretron) – 1.

21. Sukna na ołtarze – 3.
22. Adamaszku karmazynowego sztuk – 4.
23. Koło żelazne do lania świec – 1.
24. Pulpit stary – 1.
25. Katafalek trzygradusowy z trumną – 1.
26. Kociołek miedziany do wody święconej – 1.
27. Bursa – 1.
28. Lichtarzów frażetowskich stolikowych – 4.

Książki

- Mszałów zwyczajnych sztuk 5.
- Mszałów żałobnych – 5.
- Książka z ewangelijami – 1.
- Rytuał – 1.
- Kanon z ewangelijami – 1.

Ogrody i plac

1. Ogród owocowy poza kościołem i podwórzem, obwiedziony murem, a od strony rzeki parkanem w słupy, ma rozległości móg 1⁵⁶, prętów 89.
2. Plac przed kościołem prętów kwadratowych 70.
3. Dziedziniac otoczony murem z bramą wjazdową szalowaną, w której znajduje się furtka z zamkiem, obszerny prętów kwadratowych 180.

Mieszkanie

Pomieszkание dla WJ ks. wikaryjusza i służby kościelnej mieści się w części byłego gmachu poklasztornego, od strony kościoła i składa się z 4. pokoi na parterze, z których 1. tylko jest wyrestaurowanym. W nim znajdują się 2. okna dubeltowe z oberluftami, okute i oszklone, drzwi filungowe pojedyncze, okute, piec z cegły i kominek z zasuwą.

Na piętrze: 2. pokoje frontowe, mające 3. okna dubeltowe z oberluftami, okute i oszklone, jedne drzwi dwuskrzydłowe z zawiasami i zamkiem francuskim i także drzwi pojedyncze, filungowe w wejściu z korytarza, na którym znajdują się 2. okna pojedyncze i schody prowadzące na górę. Z parteru są schody o 18 stopniach wiodące na piętro. Drzwi wchodowe filungowe z zawiasami i zamkiem francuskim. Sień wyłożona cegłą.

NB. Oprócz tego w kościele znajdują się stare obrazy, a mianowicie:

1. Zwiastowanie NMP z sukienką posrebrzaną.
2. Św. Józefa z taką sukienką.
3. NMP Częstochowskiej z taką sukienką.
4. Św. Benedykta.
5. Św. Scholastyki.
6. Św. Rodzina (w zakrystyi).

W ogrodzie stoi baszta masiw murowana na wapno, pozostała z dawnych murów fortyfikacyjnych, stojąca niegdyś przy bramie wjazdowej do miasta⁵⁷, na parterze jej jest zachowanie, a na piętrze stancja dla ogrodnika.

W podwórzu znajduje się studnia z ocembrowaniem murowanem, bez zewnętrznych pogródek i pompy.

Parkany

Parkan około ogrodu, poczynając od kościoła na granicy wschodnio-południowej do domu w ogrodzie, długości sążni 94., z cegły na wapno murowany, w stanie wymagającym gruntownej restauracji. W nim blisko kościoła znajduje się brama z furtką na dwóch zawiasach, z zamkiem. Parkan poczynający się od domu w ogrodzie na granicy południowo-zachodniej, długi sążni 74, z desek i obładów w słupy, w stanie złym. Parkan, poczynając od końca powyższego do kloak, długi sążni 24, z cegły na wapno murowany. Parkan ten odgranicza podwórze szkolne od ogrodu pozostawionego zarządzającemu kościołem. Wreszcie parkan masiw murowany odgraniczający ogród od dziedzińca. Budowli gospodarskich nie ma żadnych.

Niniejszy protokół jako zgodny z inwentarzem znajdującym się na gruncie po sprawdzeniu i przeczytaniu przez przyjmującego takowy dozór kościelny i dziekana dekanatu pułtuskiego podpisanym został.

Przyjmujący ks. Wiktor Gogolewski

Prezes w Dozorze Kościelnym, Prezydent miasta Pułtuska Władysław Szczęsnowicz

Członek Dozoru Kościelnego Andrzej Zalewski

Członek Dozoru Kościelnego ks. Walenty Gołąb

Dziekan Pułtuski ks. W. Krzyżanowski.

57 W rzeczywistości brama miejska znajdowała się około 50 m na północ od baszty.

Krzysztof WIŚNIEWSKI
Archiwum Państwowe w Warszawie, Oddział w Pułtusk

Hereditas Monasteriorum
vol. 5, 2014, s. 107–161

Kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów oraz inne zabudowania jezuickie i benedyktyńskie w Pułtusk (inwentarze z lat 1781–1882 oraz dokumentacja fotograficzna)

Streszczenie

W pierwszej części artykułu autor przedstawia losy zabudowań jezuickich i benedyktyńskich w Pułtusk od momentu ich powstania aż do czasów obecnych. Kościół św. św. Piotra i Pawła Apostołów został wybudowany przez jezuitów w latach 1688–1702, prace wewnątrz świątyni trwały do 1718 r., kiedy to nastąpiła jej konsekracja. W latach 1720–1764 kontynuowano wyposażanie kościoła. Kolegium jezuickie mieściło się w budynkach powstałych jeszcze w latach 50. i 60. XVI w. Po kasacie zakonu jezuitów w 1773 r. kościół i szkoła przeszły w zarząd Komisji Edukacji Narodowej, a następnie, od 1781 r., benedyktyńców, którzy przenieśli się tu z Płocka. W latach 1803–1806 i 1816–1819 benedyktyni wybudowali nowy klasztor i szkołę, a w latach 1827–1828 przeprowadzili gruntowny remont kościoła, który w owym czasie uważany był za jeden z najpiękniejszych w diecezji płockiej. Po kasacie konwentu benedyktyńców w 1864 r. kościół stał się własnością parafii św. Mateusza (kolegiackiej). W 1875 r. spustoszył go ogromny pożar, w którym spłonęła większość wyposażenia. W okresie II wojny światowej zostały zniszczone wieże fasady głównej. Od 2011 r. kościół św. św. Piotra i Pawła jest siedzibą parafii pw. bł. (obecnie św.) Jana Pawła II.

Część druga artykułu prezentuje okoliczności spisania inwentarzy publikowanych w części trzeciej. Pierwszy z omawianych inwentarzy (nr 1) powstał w 1781 r. przy przejmowaniu kościoła i klasztoru jezuickiego przez benedyktyńców. Porównując jego zapisy z inwentarzem sporządzonym w 1775 r. podczas wizytacji przeprowadzonej przez bpa Krzysztofa Szembeka, dostrzegamy brak wielu mobiliów, szczególnie złotych i srebrnych, które w większości wzbogaciły zapewne skarbcce katedry płockiej i kolegiaty pułtuskiej. Kolejna akcja inwentaryzacyjna została podjęta na przełomie lat 1864 i 1865 (nry 2–5) w związku z kasatą pułtuskiego konwentu. Inwentarz z 1869 r. (nr 6) sporządzono przy przejmowaniu pomieszczeń klasztornych na potrzeby szkoły. Ostatni inwentarz (nr 7) został spisany w 1882 r. Ukazują one ruchomy i nieruchomy majątek benedyktyńców w momencie kasaty oraz obrazują skalę zniszczeń dokonanych przez pożar w 1875 r. Ocalały z niego zaledwie nieliczne mobilia.

Słowa kluczowe

jezuici, benedyktyni, Pułtusk, inwentarze, budownictwo, kasata

Krzysztof WIŚNIEWSKI
State Archives in Warsaw, Pułtusk Branch

Hereditas Monasteriorum
vol. 5, 2014, p. 107–161

The Church of SS. Apostles Peter and Paul and other Jesuit and Benedictine buildings in Pułtusk (inventories from 1781–1882 and photographic documentation)

Summary

In the first part of the article the author examines the history of Jesuit and Benedictine buildings in Pułtusk from their construction till the present. The Church of SS. Apostles Peter and Paul was built by the Jesuits in 1688–1702, though work inside the church went on until 1718, when the church was consecrated. The furnishing of the church continued in 1720–1764. The Jesuit College was housed in buildings erected in the 1550s and 1560s. After the suppression of the Society in 1773 the church and the school were taken over by the Commission of National Education and then, in 1781, by the Benedictines, who had moved here from Płock. In 1803–1806 and 1816–1819 the Benedictines built a new monastery and school, and in 1827–1828 they carried out a thorough renovation of the church, which was considered at that time to be one of the most beautiful churches in the Diocese of Płock. After the dissolution of the Benedictine monastery in 1864, the church was given to the (collegiate) Parish of St. Matthew. In 1875 it was ravaged by a huge fire, in which most of the furnishings were burnt. The Second World War saw a destruction of the towers in the main facade. Since 2011 the Church of SS. Peter and Paul has been the parish church of St. John Paul II's Parish.

In the second part of the article the author presents the circumstances of the compilation of the inventories published in part three. The first inventory (no. 1) was compiled in 1781, when the former Jesuit church and monastery were being taken over by the Benedictines. A comparison between its entries and the inventory taken in 1775 during Bishop Krzysztof Szembek's inspection reveals many missing items of movable property, especially those made of gold or silver, most of which must have enriched the treasuries of the Płock cathedral and the Pułtusk collegiate church. Another inventory taking came in late 1864 and early 1865 (nos 2–5) in connection with the dissolution of the Pułtusk monastery. The 1869 inventory (no. 6) was compiled when the monastery building was being taken over by a school. The last inventory (no. 7) was taken in 1882. It shows the Benedictines' movable and immovable property during the dissolution and the scale of the damage wreaked by the 1875 fire. Only few items survived it.

Keywords

Jesuits, Benedictines, Pułtusk, inventories, buildings, dissolution